

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ
для самостійної роботи з дисципліни
«Економіка підприємства»
для студентів першого (бакалаврського) рівня
освіти галузі знань
«Управління та адміністрування»
спеціальності «Менеджмент»
Частина 1

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ
для самостійної роботи з дисципліни
«Економіка підприємства»
для студентів першого (бакалаврського) рівня
освіти галузі знань
«Управління та адміністрування»
спеціальності «Менеджмент»
Частина 1

Вінниця
ВНТУ
2022

Рекомендовано до друку Методичною радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 18.11.2021 р.)

Рецензенти:

Н. О. Коваль, кандидат економічних наук, доцент

І. В. Шварц, кандидат економічних наук, доцент

Методичні вказівки та завдання для самостійної роботи з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів першого (бакалаврського) рівня освіти галузі знань «Управління та адміністрування» спеціальності «Менеджмент». Частина 1 / Уклад. Л. Д. Глущенко, Т. М. Пілявоз. Н. В. Буреннікова. – Вінниця : ВНТУ, 2022. – 73 с.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів розроблено з метою закріплення теоретичних знань студентів і формування практичних навичок з курсу «Економіка підприємства». Викладений матеріал методичних вказівок містить опис навчальної дисципліни «Економіка підприємства». У методичних вказівках викладено перелік питань, винесених на самостійну роботу з тем дисципліни «Економіка підприємства». Наведено основні формули, необхідні для розв'язання задач, запропоновано завдання для самостійного виконання та розв'язання, питання для самоконтролю та тестові завдання для перевірки засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Методичні вказівки містять словник основних термінів та рекомендовану літературу.

Призначені для студентів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної форми навчання, а також для викладачів, що викладають курси, пов'язані із економікою підприємства.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА».....	7
ЗАВДАННЯ ТА ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ.....	12
ТЕМА № 1 ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА. ПІДПРИЄМСТВО ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ СУБ'ЄКТ. ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА.....	12
ТЕМА № 2 ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА	19
ТЕМА № 3 ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА	30
ТЕМА № 4 ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ.....	40
ТЕМА № 5 ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	50
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	62
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА».....	70

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації та необхідності вирішення важливих соціально-економічних проблем суспільства все більшого значення набувають питання, пов'язані з економікою підприємства. Технічні, економічні, соціальні і політичні успіхи в розвитку країни визначаються станом її наукового потенціалу. Саме тому сьогодні висуває нові вимоги до вищої освіти, до наукової компетентності фахівця, як людини, котра свідомо орієнтується в інформаційному та науковому просторі, самостійно опановує світоглядні парадигми.

Поглиблене усвідомлення інноваційних явищ і вміння їх розв'язувати неможливе без оволодіння науковим апаратом і логікою наукового економічного процесу. У зв'язку з цим постає потреба оновлення навчального процесу за рахунок впровадження ефективних технологій організації науково-дослідницької роботи студентів з її орієнтацією на економіку підприємства. Це сприятиме формуванню особистості з творчим мисленням, здатної самостійно вирішувати наукові завдання, здійснювати науково-пізнавальний, а потім і педагогічний процес на відповідному інтелектуальному рівні на підґрунті застосування економіки підприємства.

Головними компонентами системи науково-методичної підготовки кваліфікованого фахівця є структура та зміст навчання, суттєве місце в якій посідають різні види науково-дослідної роботи, а також дисципліни науково-методологічної спрямованості.

Інтенсифікація навчального процесу, підвищення якості підготовки фахівців потребують від студентів умінь користуватися методикою самоосвіти, чітко орієнтуватися в джерелах наукової та економічної інформації. Творче ставлення до роботи, яке необхідно мати студентам, не може бути здійсненим без новітніх знань з економіки підприємства. Саме тому дисципліна «Економіка підприємства» відіграє важливу роль в системі професійної підготовки студентів.

Метою вивчення дисципліни «Економіка підприємства» є формування базових знань стосовно основ механізму функціонування підприємства в сучасних умовах та набуття студентами практичних навичок щодо їх застосування у майбутній професії.

Основні завдання полягають у здобутті ґрунтовних знань з основних розділів прикладної економіки; набутті вмінь, спрямованих на отримання заздалегідь окреслених результатів господарювання шляхом ефективного використання трудових, матеріальних, нематеріальних, фінансових, інвестиційних тощо ресурсів підприємства; застосуванні практичних навичок у прийнятті науково-обґрунтованих управлінських рішень в умовах ринкової економіки; забезпеченні розширеного самовідтворення на основі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки; розкритті та засвоєнні механізму планування, організації і ефективного господарювання на рівні підприємства.

Самостійна робота студентів (СРС) містить:

- підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних тощо);
- виконання завдань з навчальної дисципліни протягом семестру;
- роботу над окремими питаннями з тем, що містить навчальна дисципліна, і які згідно з робочою навчальною програмою винесено на самостійне опрацювання студентів;
- підготовку до всіх видів контрольних випробувань, зокрема до курсових, модульних і комплексних контрольних робіт;
- виконання завдань, передбачених програмою практики.

СРС складається із задач для самостійного розв'язування, питань для самоконтролю та тестових завдань для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальних кабінетах і лабораторіях, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах.

На самостійне опрацювання студентів виносяться навчальні матеріали:

- за рівнем складності доступні для самостійного вивчення;
- що розширюють, доповнюють, деталізують знання основ, викладених в базовому курсі;
- аналогічні вивченим, побудовані на принципах, вже розглянутих у попередніх темах;
- спрямовані на формування навичок та стійких знань: задачі, тести, питання для самоперевірки;
- матеріали практичного спрямування, тобто такі, які ілюструють застосування загальних принципів, викладених у базовому курсі, в виробничих умовах.

Основною формою контролю та оцінювання самостійної роботи студентів є проведення контрольних заходів (поточний контроль та підсумковий контроль). Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль охоплює семестровий контроль.

Контроль СРС здійснюється залежно від виду самостійної роботи і передбачає такі форми: тестування; контрольні питання після кожної лекції; співбесіда; перевірка виконання індивідуальних завдань під час практики; колоквіуми; звіти з виконання практичних робіт; інші форми.

У процесі проведення контрольних заходів викладач оцінює:

- рівень засвоєння студентом навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- вміння використовувати теоретичні знання під час виконання практичних задач;
- обґрунтованість та логічність викладення самостійно вивченого матеріалу;
- повноту розкриття теми дослідження;
- оформлення матеріалів згідно з висунутими вимогами.

Оцінки (бали), одержані студентами за виконання різних видів самостійної роботи, проставляються в Журналі викладача і входять до складу модульної бальної оцінки, тобто кількості балів, яку отримав студент внаслідок контролю його знань, умінь та навичок під час виконання усіх видів навчальних робіт, віднесених до відповідного модуля.

Форми самостійної роботи студентів, форми контролю та звітність

Види та форми самостійної роботи студентів	Форми контролю та звітності
1. Вивчення обов'язкової та додаткової літератури, конспекту лекцій тощо	1. Активна участь в різних видах аудиторних занять
2. Підготовка до практичних занять	2. Активна участь у практичних заняттях
3. Підготовка до контрольних робіт та інших форм поточного контролю	3. Написання контрольної роботи тощо

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА»

Змістовий модуль 1. Економічні засади функціонування підприємства та його ресурсне забезпечення

Тема 1. Основи економіки підприємства. Підприємство як економічний суб'єкт

Ринкова економіка та місце в ній підприємства. Підприємство як відкрита система. Економічна модель підприємства. Підприємницька діяльність як основна сучасна форма господарювання. Принципи здійснення, форми, типи й моделі підприємницької діяльності. Правове забезпечення підприємництва. Формування підприємницького середовища. Підприємницькі договори (контракти, угоди). Структура договорів і порядок їх укладання. Міжнародний бізнес, його суб'єкти, типи і види. Поняття підприємства як організаційно відокремленої та економічно самостійної первинної ланки виробничої сфери. Місія й різноманітні цілі підприємства. Головні напрямки діяльності підприємства. Класифікація підприємств та її практичне значення. Форми об'єднання підприємств, їх утворення, мета і функції.

Література [1, 2, 7, 9, 11, 15, 16].

Тема 2. Зовнішнє середовище господарювання підприємства

Поняття внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства. Макросередовище господарювання підприємств. Мікросередовище підприємства, його елементи. Вплив факторів на становище та діяльність підприємства, на його стратегію. Вплив зовнішніх чинників на результативність виробництва. Аналіз зовнішнього середовища підприємства.

Література [1, 2, 7, 13, 15, 16, 20].

Тема 3. Структура та управління підприємством

Виробнича структура підприємства, її види і характеристика. Управління підприємством: поняття, завдання і принципи. Особливості управління як системи. Планування, організація, мотивація і контроль як основні функції управління підприємствами та організаціями. Класифікації методів управління. Змістова характеристика економічних, організаційно-розпорядчих і соціально-психологічних методів управління. Суть і параметри організаційної структури управління підприємством. Основні типи організаційних структур управління. Принципи та етапи процесу побудови організаційних структур управління виробничими й невиробничими підприємствами. Особливості вибору організаційних структур управління для новостворюваних підприємств різних розмірів і форм власності. Необхідність і принципи формування вищих органів управління підприємствами

та організаціями. Зарубіжний досвід управління первинними ланками національної економіки. Напрями вдосконалювання управління підприємством.

Література [1, 2, 6, 7, 13, 15, 16, 20].

Тема 4. Планування та прогнозування діяльності підприємства

Планування як функція управління. Система планів підприємства. Методи планування діяльності та розвитку підприємства. Стратегічне планування на підприємстві: суть, основні етапи, методи вибору стратегії підприємства, різновиди стратегій. Сучасні проблеми розвитку системи стратегічного планування. Тактичне й оперативне планування діяльності підприємства. Основні показники тактичних планів, їх класифікація і призначення. Суть і системи оперативного планування діяльності виробничих підрозділів підприємства. Проблеми вдосконалення системи планування за умов ринкової системи господарювання. Бізнес-планування: суть і призначення. Стадії формування, логіка розробки й структура бізнес-плану. Типовий зміст і методика розробки окремих розділів бізнес-плану.

Продукція підприємства, її класифікація й вимірники обсягу. Номенклатура й асортимент продукції (послуг). Життєвий цикл продукції та виробництва.

Література [1, 2, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 20, 22].

Тема 5. Основний капітал підприємства

Суть та види капіталу підприємства. Матеріальні активи як сукупність виробничих фондів та іншого майна підприємства. Поділ виробничих фондів на основні й оборотні, їх роль у здійсненні процесу виробництва продукції або надання послуг. Вартісне оцінення майнового комплексу підприємства. Основні фонди як загальноекономічне поняття. Поняття, класифікація і структура основних фондів підприємства. Облік і оцінення основних фондів. Первісна, відновна, залишкова, ринкова й ліквідаційна вартість основних фондів. Види та показники зношування основних фондів. Ремонт основних фондів, види ремонту. Амортизація основних фондів. Визначення норми амортизаційних відрахувань. Показники ефективності відтворення і використання основних фондів. Напрямки інтенсифікації відтворення та шляхи кращого використання основних фондів підприємства за нормальних умов господарювання.

Література [1, 2, 7-10, 13, 15, 16, 20].

Тема 6. Оборотний капітал підприємства

Місце оборотного капіталу в структурі ресурсів підприємства. Сутнісна характеристика оборотного капіталу. Кругообіг оборотних коштів. Викремлення оборотних коштів, що обслуговують сфери виробництва й обігу. Нормовані й ненормовані оборотні кошти. Функціональна та елементна структура оборотних коштів, її динаміка на підприємствах різних галузей

економіки. Джерела формування оборотних коштів. Нормування оборотних коштів. Методи розрахунку нормативів оборотних коштів. Обчислення нормативів оборотних коштів в окремих їхніх елементах. Визначення сукупного нормативу оборотних коштів підприємства. Основні показники рівня ефективності використання оборотних коштів. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів. Поняття і види нематеріальних ресурсів підприємства, їх характеристика. Нематеріальні активи підприємства, їх оцінення та зношування. Франчайзинг, його види та практика застосування.

Література [1-3, 7-10, 13, 15, 16, 20].

Тема 7. Персонал підприємства, продуктивність і оплата праці

Персонал підприємства, його склад. Структура персоналу підприємства, чинники, що впливають на неї. Категорії персоналу підприємства. Поділ персоналу за професіями і кваліфікацією. Розрахунок чисельності працюючих на підприємстві. Розрахунки чисельності окремих категорій робітників виробничих підприємств. Визначення чисельності працівників управління, спеціалістів і службовців для підприємств різних розмірів, сфер діяльності та форм власності. Поняття й основні елементи системи управління персоналом підприємств (організацій). Форми й ефективність підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу (кадрів). Особливості систем управління у фірмах економічно розвинутих зарубіжних країн.

Продуктивність праці як економічна категорія. Методичні підходи до розрахунку продуктивності праці на виробничих підприємствах. Чинники зростання продуктивності праці. Динаміка продуктивності праці на підприємствах різних галузей. Резерви зростання продуктивності праці та заходи для їх використання в сучасних умовах господарювання. Організація і нормування праці на підприємстві. Мотивація як процес симулювання працівників, її моделі і методи. Мінімальна заробітна плата. Тарифна система, її елементи. Форми і системи оплати праці. Формування фонду оплати праці на підприємстві. Зарубіжний і вітчизняний досвід участі працівників у прибутках та власності приватизованих підприємств.

Література [1-3, 7-11, 13, 15, 16, 20, 21].

Змістовий модуль 2. Основні види діяльності підприємства та оцінювання її результатів

Тема 8. Інвестиційна та інноваційна діяльність підприємства

Суть, характеристика інвестицій як найважливішого фінансового ресурсу для створення, функціонування й розвитку суб'єктів господарювання. Функціонально-елементний склад інвестицій підприємства. Внутрішні й зовнішні джерела інвестування. Інвестиційна діяльність. Виробничі інвестиції, їх склад і структура. Планування виробничих інвестицій. Оцінення

економічної ефективності виробничих інвестицій. Характеристика інвестиційного проекту. Ефективність інвестиційного проекту. Фінансові інвестиції. Види цінних паперів, їх характеристика. Чинники впливу на ефективність інвестицій. Інноваційні процеси, інноваційна діяльність: поняття, види і характеристика. Нововведення. Система нововведень на підприємствах різних галузей. Техніко-технологічні нововведення, управлінські, маркетингові нововведення. Методика визначення ефективності технічних нововведень. Чистий прибуток як визначальний показник економічної ефективності технічних новинок (нововведень). Особливості оцінення ефективності організаційних нововведень.

Література [1-3, 7-10, 13, 15, 16, 18, 20].

Тема 9. Техніко-технологічна база і виробнича потужність підприємства

Поняття і значення техніко-технологічної бази виробництва. Складники техніко-технологічної бази, найефективніші способи її формування на підприємстві. Особливості формування виробничої бази на підприємствах різних галузей. Змістова характеристика й форми технічного розвитку підприємства. Діагностика стану технічного розвитку підприємства: необхідність, суть, процедура й основні показники. Основні методичні принципи розрахунку виробничої потужності створюваного й діючого підприємства. Особливості визначення виробничих потужностей різногалузових підприємств. Виробнича програма підприємства та її зв'язок з виробничою потужністю. Ресурсне обґрунтування виробничої програми.

Література [1-3, 7-10, 13, 15, 16, 20].

Тема 10. Витрати виробництва та собівартість продукції

Поточні витрати як комплексний економічний показник. Внесення поточних витрат виробництва до собівартості продукції (послуг). Поняття і класифікація витрат за окремими ознаками. Собівартість продукції, її види і показники. Зміст і методика формування статей кошторису виробництва. Розрахунки кошторису виробництва за окремими економічними елементами. Калькулювання витрат на виробництво та реалізацію продукції. Об'єкти калькулювання й калькуляційні одиниці. Типовий перелік калькуляційних статей витрат для більшості підприємств різних галузей. Методика обчислення окремих статей калькуляції. Джерела, чинники і шляхи зниження собівартості продукції. Планування зниження собівартості продукції.

Література [1-3, 7-10, 13, 15-18, 20].

Тема 11. Ціни та ціноутворення в ринкових умовах

Поняття, роль і функції ціни у ринковій економіці. Види цін (тарифів) і сфери їх застосування. Методи встановлення ціни. Формування гуртових і роздрібних цін на продукцію. Методи ціноутворення. Граничні ціни на

окремі види продукції. Можливі напрями вдосконалення ціноутворення на продукцію (послуги) в Україні.

Література [1-3, 6-10, 13, 15-18, 20].

Тема 12. Якість і конкурентоспроможність продукції

Якість продукції (послуг) як основа конкурентоспроможності продукції підприємства. Показники й методи оцінення якості продукції (послуг).

Стандартизація продукції, її складові елементи і принципи здійснення. Сертифікація продукції, її економічне значення. Міжнародні системи сертифікації. Управління якістю продукції. Формування систем якості на підприємствах. Конкурентоспроможність продукції, чинники її забезпечення і методика оцінення. Економічна ефективність і шляхи підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

Література [1-3, 7-10, 13, 15, 17, 18, 20].

Тема 13. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства

Оцінення фінансово-економічного стану підприємства: мета, задачі та джерела інформації, методичні підходи. Прибутковість і дохідність: суть та різниця між ними. Види прибутку підприємства, механізм формування, джерела формування. Ефективність виробництва: суть, види і показники. Показники, резерви і чинники підвищення ефективності виробництва.

Література [1-3, 5, 7-10, 13, 15, 17, 18, 20].

Тема 14. Економічна безпека та антикризова діяльність

Економічна безпека підприємства: суть, мета, елементи. Способи здійснення оцінення економічної безпеки підприємства та інших суб'єктів господарювання. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Антикризове управління діяльністю підприємства. Управління ризиками господарської діяльності. Суть, мета і види санації підприємства. Причини і симптоми банкрутства підприємства. Процедура порушення справи про банкрутство. Процес ліквідації підприємств, які визнано банкрутами. Обґрунтування стратегії створення належної економічної безпеки підприємства. Необхідні заходи й ресурси для реалізації стратегії досягнення належної економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Література [1-3, 7-10, 13, 15, 17, 18, 20].

ЗАВДАННЯ ТА ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ

ТЕМА № 1 Основи економіки підприємства. Підприємство як економічний суб'єкт. Зовнішнє середовище господарювання підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання з основних засад функціонування підприємства в системі ринкових відносин.

Зміст теми

1. Ринкова економіка та місце в ній підприємства. Підприємство як відкрита система. Економічна модель підприємства.
2. Поняття підприємства як організаційно відокремленої та економічно самостійної первинної ланки виробничої сфери.
3. Класифікація підприємств та її практичне значення.
4. Форми об'єднання підприємств, їх утворення, мета і функції.
5. Правові засади функціонування підприємств в Україні.
7. Зовнішнє середовище господарювання підприємства.

Завдання для самостійного виконання та розв'язання

Теоретичні питання

1. Розкрийте зміст установчих документів підприємства, які норми має визначити статут підприємства?
2. Чи обов'язкова перереєстрація юридичної особи, якщо змінюється склад її засновників?
3. Чи підлягають державній реєстрації філії, представництва, дочірні підприємства?
4. Які підстави скасування державної реєстрації підприємця? Чи має право орган державної реєстрації скасувати здійснену ним раніше державну реєстрацію підприємця?
5. Тенденції та проблеми розвитку підприємств в Україні.
7. Державне регулювання діяльності підприємств.
8. Чи тотожними є поняття «зовнішнє середовищепідприємства» і «макросередовище підприємства»? Поясніть.
9. Структура та управління підприємством.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте характеристику підприємства як первинної ланки виробничої сфери.
2. Назвіть основні економічні, організаційні та юридичні ознаки підприємства.

3. Чи є ознаками підприємства такі положення:
 - складання закінченого бухгалтерського балансу;
 - наявність печатки з найменуванням підприємства;
 - майно господарюючого суб'єкта обліковується на балансі вищої організації;
 - збитки господарюючого суб'єкта покриваються за рахунок перерозподілу доходів інших господарюючих суб'єктів;
 - господарюючий суб'єкт має статут, що визначає напрямки його господарської діяльності;
 - володіє правом складати договори, несе юридичну та економічну відповідальність за їх виконання.
4. Чи можна назвати підприємством – якщо ні, то чому – такі господарюючі суб'єкти:
 - їдальню, що входить до складу промислового підприємства, майно якої знаходиться на балансі останнього;
 - універмаг;
 - сім'ю, що займається вирощуванням картоплі в особистому господарстві та реалізацією її на колгоспному ринку;
 - школу;
 - міську лікарню;
 - ресторан.
5. У чому полягають економіко-правові основи функціонування підприємств?
6. Якими законодавчими актами регулюється господарська діяльність підприємств?
7. Назвіть права підприємства, що йому надані Господарським кодексом України.
8. Які відносини регулюються колективним договором?
9. За якими ознаками класифікують підприємства?
10. Дайте характеристику організаційно-правового механізму функціонування різних видів підприємств.
11. Дайте означення структури підприємства. Які відмінні особливості структури виробничого підприємства?
12. Яку роль відіграє організаційна структура управління?
13. На якій підставі створюються об'єднання підприємств? Які саме об'єднання підприємств Вам відомі?
14. Розкрийте економічні особливості діяльності різних видів підприємств.
15. Розкрийте механізм функціонування підприємства.
16. Що являє собою зовнішнє середовище підприємства? Які фактори зовнішнього середовища впливають на функціонування підприємства?
17. Дайте характеристику факторів прямого впливу на підприємство.
18. Визначте фактори непрямого впливу на діяльність підприємства.

19. Що собою являє державне регулювання діяльності підприємства? Доведіть його доцільність чи недоцільність у ринковій економіці.
20. Розкрийте механізм прямого та непрямого державного регулювання діяльності підприємства.
21. Охарактеризуйте механізм впливу на підприємство постачальників і споживачів як конкурентних сил.
22. У чому відмінність PEST-аналізу і SWOT-аналізу як методів експертного оцінення зовнішнього середовища підприємства?

Тестові завдання

1. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня:
 - а) державної реєстрації;
 - б) виготовлення печатки підприємства;
 - в) відкриття розрахункового рахунку;
 - г) підписання установчих документів.

2. До загальних ознак підприємства не потрібно відносити:
 - а) єдність і цілісність майнового комплексу, як правило, із замкнутою технологічною структурою;
 - б) специфічність господарської діяльності, що спрямована на виробництво продукції чи надання послуг;
 - в) ведення автономного бухгалтерського обліку і складання балансу;
 - г) обов'язкову наявність товарного знаку.

3. До формальних ознак підприємства не відносять:
 - а) наявність печатки;
 - б) ведення бухгалтерського обліку;
 - в) наявність планового відділу;
 - г) наявність статуту.

4. До основних ознак підприємства не потрібно відносити:
 - а) право вступати в господарські відносини з іншими юридичними і фізичними особами;
 - б) повну майнову відповідальність перед партнерами в рамках, що обумовлені господарським законодавством;
 - в) наявність реєстраційного свідоцтва;
 - г) відсутність визначеного власника на майно підприємства.

5. Підприємства в ринковій економіці переважно знаходяться в такій формі власності:
 - а) державній;
 - б) приватній;
 - в) кооперативній;
 - г) муніципальній.

6. Правовий документ, що регламентує діяльність підприємства та його взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання – це:
- а) ліцензія;
 - б) статут;
 - в) колективний договір;
 - г) патент.
7. До підприємств можна віднести такий суб'єкт господарювання:
- а) ідальню, що знаходиться в складі промислового підприємства, і майно якої відображено в балансі останнього;
 - б) особу, що займається вирощуванням овочів у власному господарстві та їх реалізацією на колгоспному ринку;
 - в) особу, що займається індивідуальною трудовою діяльністю, пов'язаною з виробництвом одягу;
 - г) фермерське господарство;
8. Рівень відповідальності підприємств за результати своєї діяльності в ринковій економіці характеризується:
- а) повною відповідальністю, аж до особистого майна;
 - б) розподілом відповідальності між підприємством і державою;
 - в) мінімальним ризиком господарської діяльності;
 - г) усі відповіді правильні.
9. Яка із зазначених ознак не відповідає положенню підприємства в ринковій економіці:
- а) головний мотив діяльності – одержання прибутку;
 - б) розподіл відповідальності за результати діяльності між підприємством і державою;
 - в) мінімально необхідний ступінь державного втручання;
 - г) повна автономія і самостійність підприємства.
10. За способом утворення та формування статутного фонду підприємства класифікують на:
- а) головні, дочірні, асоційовані, філії;
 - б) унітарні, корпоративні;
 - в) комерційні, некомерційні;
 - г) національні, іноземні, спільні.
11. За технологічною (територіальною) цілісністю та ступенем підпорядкування виділяють підприємства:
- а) головні, дочірні, асоційовані, філії;
 - б) унітарні, корпоративні;
 - в) великі, середні, малі;
 - г) національні, іноземні, спільні.

12. Відповідно до Господарського Кодексу України підприємства відносять до великих, середніх або малих за:
- а) площею;
 - б) формою власності;
 - в) положенням на споживчому ринку;
 - г) кількістю працюючих та обсягом валового доходу від реалізації.
13. Критерієм оцінювання ефективності господарської і фінансової діяльності підприємств у ринковій економіці є:
- а) ступінь виконання планових завдань;
 - б) рівень рентабельності капіталу;
 - в) ступінь досягнення конкурентної переваги;
 - г) рівень продуктивності праці.
14. Відповідно до Господарського кодексу України у складі підприємства інші юридичні особи:
- а) можуть бути, якщо це передбачається статутом підприємства;
 - б) можуть бути, якщо це передбачається законодавством;
 - в) не можуть бути;
 - г) за згодою засновників.
15. Критерієм, що використовується для віднесення підприємства до виду «малого», є:
- а) розмір господарської діяльності;
 - б) форма власності;
 - в) положення на споживчому ринку;
 - г) чисельність працівників та річний дохід підприємства.
16. Основною ознакою відмінності господарчих товариств є:
- а) особливості формування майна;
 - б) ступінь майнової відповідальності;
 - в) особливості оподаткування;
 - г) непередбачений термін функціонування.
17. Товариства з обмеженою відповідальністю більш поширені, ніж товариства з повною відповідальністю через те, що:
- а) засновані переважно на власній праці їхніх членів;
 - б) їхнє майно формується за рахунок оренди засобів виробництва;
 - в) його члени несуть відповідальність у рамках вкладеного ними капіталу в статутний фонд;
 - г) його члени несуть солідарну відповідальність у рамках усього власного майна.

18. Командитному товариству найбільш властива така риса, як:
- а) рівномірний розподіл ризику між засновниками;
 - б) формування майна за рахунок пайових внесків засновників у грошовій і майновій формі;
 - в) різний ступінь участі в управлінні товариством, що базується на майновій відповідальності.
19. До форм непрямого державного регулювання діяльності підприємств належить:
- а) забезпечення рівноправності під час найму на роботу та оплати праці незалежно від статі, релігії, місця проживання;
 - б) регламентація порядку розрахунків зі споживачами (без електронно-касового апарата і з ним, за національну чи іноземну валюту);
 - в) регулювання експортно-імпортних і бартерних операцій підприємств;
 - г) антимонопольний контроль за діяльністю підприємств.
20. Учасники товариства з додатковою відповідальністю відповідають за боргами товариства:
- а) у межах належних їм внесків;
 - б) солідарно усім майном;
 - в) у межах належних їм внесків і майном у розмірі, кратному внеску;
 - г) у межах належних їм акцій.
21. Статутний фонд товариства з обмеженою відповідальністю поділений на:
- а) акції
 - б) внески;
 - в) цінні папери;
 - г) дві частини.
22. Командитному товариству найбільш властива така риса, як:
- а) рівномірний розподіл ризику між засновниками;
 - б) формування майна за рахунок пайових внесків засновників у грошовій і майновій формі;
 - в) різний ступінь майнової відповідальності учасників;
 - г) однакова участь всіх учасників в процесі управління.
23. Для закритих акціонерних товариств є характерним:
- а) неоднакова номінальна вартість акцій;
 - б) акції цих підприємств не надходять у вільний продаж;
 - в) кількість акціонерів на цих підприємствах не перевищує 300 осіб;
 - г) акції цих підприємств котируються на фондовій біржі.

24. Яка з перерахованих форм державного регулювання не належить до форм прямого впливу?
- а) стимулювання розвитку малих підприємств шляхом надання пільг під час оподатковування, одержання державних кредитів, створення фондів сприяння розвитку малих підприємств;
 - б) антимонопольний контроль за діяльністю підприємств;
 - в) державний контроль за якістю продукції;
 - г) державне регулювання правил продажу окремих видів товарів, умов і термінів збереження і реалізації, маркування, обміну та інше.
25. Яка з названих ознак свідчить про відсутність конкуренції в галузі?
- а) рівень продукту нижче нормального для цієї економіки;
 - б) нездатність підприємства цієї галузі розширювати виробництво;
 - в) неможливо іншим підприємствам вступити в цю галузь;
 - г) нижчий галузевий рівень оплати праці, ніж в середньому по країні.

ТЕМА № 2 Основний капітал підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання щодо суті, класифікації та особливостей функціонування основних фондів підприємства, а також розвинути практичні навички з розрахунку вартості основних фондів підприємства, амортизаційних відрахувань та показників використання основних фондів підприємства.

Зміст теми

1. Капітал підприємства. Основні фонди як загальноекономічне поняття. Класифікація основних фондів підприємства.
2. Оцінювання основних фондів.
3. Зношення, амортизація та ремонт основних фондів.
4. Показники стану та ефективності використання основних фондів підприємства.

Основні формули для розв'язання задач з теми

Первісна вартість основних фондів:

$$B_n = B_{np} + B_{\partial} + B_M + B_{з\partial} + B_{in} \quad (2.1)$$

або

$$B_n = B_{cn} + B_{обл} + B_з + B_{in} \quad (2.2)$$

де B_{np} – витрати на придбання об'єкта основних фондів, грн;

B_{∂} – витрати на доставку об'єкта основних фондів, грн;

B_M – витрати на монтаж об'єкта основних фондів, грн;

$B_{з.\partial}$ – витрати на запуск у дію об'єкта основних фондів, грн;

B_{cn} – витрати на спорудження об'єкта, грн;

$B_{обл}$ – витрати на обладнання, що встановлюється на спорудженому об'єкті, грн;

B_{in} – інші супутні витрати, пов'язані з придбанням або спорудженням об'єкта основних фондів, грн.

Відновна вартість основних фондів:

$$B_e = \frac{B_n}{\left(1 + \frac{\Delta\Pi_{np}}{100}\right)^t}, \quad (2.3)$$

де B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів, грн;

$\Delta\Pi_{np}$ – річний приріст продуктивності праці в країні, %;

t – кількість років, що пройшли від року створення діючого об'єкта основних фондів.

Відновна вартість основних фондів з урахуванням їх зносу:

$$B^{3H}_e = B_e - (t \cdot AB), \quad (2.4)$$

де AB – щорічна сума амортизаційних відрахувань.

Залишкова (балансова) вартість об'єкта основних фондів:

$$B_3 = B_n - C_{3н}, \quad (2.5)$$

де B_3 – залишкова вартість об'єкта основних фондів;

B_n – первісна вартість об'єкта основних фондів;

$C_{3н}$ – сума накопиченого зносу об'єкта основних фондів за весь термін його експлуатації.

Середньорічна вартість основних фондів:

$$\bar{B} = B_{поч} + \frac{П \cdot r_1}{12} - \frac{B \cdot r_2}{12}, \quad (2.6)$$

де $B_{поч}$ – вартість основних фондів на початок періоду;

$П, B$ – вартість відповідно введених та виведених основних фондів протягом періоду;

r_1, r_2 – кількість повних місяців відповідно з моменту введення і вибуття основних фондів до кінця періоду.

Амортизація – це поступове перенесення вартості основних фондів на вартість виготовленої продукції, виконаних робіт і послуг з метою їх повного відновлення.

Норма амортизації – це річні відсотки відшкодування вартості зношеної частини основних фондів.

Норми амортизації обчислюються за такою формулою:

$$H_a = \frac{B_n - B_{л}}{B_n \cdot T_{кв}} \cdot 100, \quad (2.7)$$

де $B_n, B_{л}$ – відповідно первісна та ліквідаційна вартість об'єкта основних фондів;

$T_{кв}$ – строк корисного використання, роки.

У практиці господарювання підприємства може бути застосований один з кількох методів нарахування амортизації:

- прямолінійний (або рівномірний),
- виробничий,
- зменшеної залишкової вартості,
- зменшеного подвійного залишку,
- кумулятивний.

Метод прямолінійної (рівномірної) амортизації передбачає, що протягом усього строку корисного використання об'єкта основних фондів його вартість, що амортизується, рівномірно списується (розподіляється) на поточні витрати підприємства та відноситься на собівартість виготовленої продукції, виконаних робіт та послуг, що надаються. Щорічна сума амортизаційних відрахувань (АВ) визначається за формулою

$$AB = \frac{B_n - B_{л}}{T_{к.в}}, \quad (2.8)$$

де B_n – початкова вартість основних фондів, грн;

$B_{л}$ – ліквідаційна вартість основних фондів, грн;

$T_{к.в.}$ – строк корисного використання основних фондів, роки.

Виробничий метод нарахування амортизації базується на припущенні, що об'єкт основних фондів амортизується тільки під час його експлуатації. Водночас тимчасові строки його бездіяльності ніяк не впливають на процес нарахування амортизації, а річна сума амортизаційних відрахувань визначається за формулою:

$$AB = Q_{\phi} \cdot H_{в.а.}, \quad (2.9)$$

де Q_{ϕ} – фактичний річний обсяг продукції (робіт, послуг), нат. од.;

$H_{в.а.}$ – виробнича ставка (норма) амортизації, грн /од.

Виробнича ставка (норма) амортизації визначає, яка частка вартості об'єкта основних фондів, що амортизується, припадає на одиницю продукції, виходячи з очікуваного обсягу її випуску за весь термін його корисного використання. Вона обчислюється за формулою:

$$H_{в.а.} = \frac{B_n - B_{л.}}{Q_{оч}}, \quad (2.10)$$

де $Q_{оч}$ – загальний розрахунковий (або очікуваний) обсяг виробництва за весь термін використання об'єкта основних фондів, нат. од.

Метод зменшуваної залишкової вартості. Річна сума амортизаційних відрахувань за цього методу обчислюється за формулою:

$$AB = B_з \cdot H_a, \quad (2.11)$$

$$H_a = \left(1 - T_{к.в.} \sqrt[T_{к.в.}]{\frac{B_{л.}}{B_n}} \right), \quad (2.12)$$

де $B_з$ – залишкова вартість основних фондів, грн;

H_a – річна норма амортизації;

$T_{к.в.}$ – кількість років корисного використання об'єкта основних фондів.

Метод подвійного зменшуваного залишку. Під час нарахування амортизації за допомогою цього методу ліквідаційна вартість основних фондів не враховується. Сума річних амортизаційних відрахувань визначається за формулою

$$AB = 2 \cdot H_a \cdot B_з / 100, \quad (2.13)$$

$$H_a = \frac{100}{T_{к.в.}}, \quad (2.14)$$

де H_a – норма амортизаційних відрахувань, %;

$T_{к.в.}$ – строк корисного використання, роки.

Кумулятивний метод амортизації ще називають методом списання вартості за сумою кількості років. Річна сума амортизації обчислюється за формулою

$$AB = k \cdot (B_n - B_{л.}), \quad (2.15)$$

де k – кумулятивний коефіцієнт, який обчислюється так:

$$k = \frac{\text{Кількість років, що залишилися до кінця строку служби об'єкта}}{\text{Сума років строку служби об'єкта}}. \quad (2.16)$$

Показниками динаміки (руху) основних фондів є коефіцієнт оновлення і коефіцієнт вибуття, які розраховуються на основі балансу основних фондів.

Коефіцієнт оновлення основних фондів визначається за формулою

$$K_{он} = \frac{\Pi}{B_{кін}} \cdot 100. \quad (2.17)$$

Коефіцієнт вибуття основних фондів визначається за формулою

$$K_{в} = \frac{B}{B_{поч}} \cdot 100, \quad (2.18)$$

де $B_{кін}$, $B_{поч}$ – вартості основних фондів відповідно на кінець і на початок періоду;

Π , B – вартості відповідно введених і виведених з експлуатації основних фондів.

Для оцінювання ефективності використання основних фондів застосовуються показники фондівіддачі, фондомісткості та фондоозброєності.

Фондівіддача визначається за формулою:

$$\Phi B = \frac{Q}{\bar{B}}, \quad (2.19)$$

де Q – обсяг виготовленої продукції;

\bar{B} – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів.

Фондомісткість розраховується за формулою:

$$\Phi C = \frac{\bar{B}}{Q}. \quad (2.20)$$

Фондоозброєність визначається як відношення вартості основних виробничих фондів до чисельності промислово-виробничого персоналу (працівників основної діяльності):

$$\Phi O = \frac{\bar{B}}{\bar{Ч}_{ПВП}}, \quad (2.21)$$

де \bar{B} – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів;

$\bar{Ч}_{ПВП}$ – середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу (або робітників).

Завдання для самостійного виконання та розв'язання

Теоретичні питання

1. Матеріальні активи як сукупність виробничих фондів та іншого майна підприємства.

2. Напрямки інтенсифікації відтворення та шляхи кращого використання основних фондів підприємства за нормальних умов господарювання.

3. Який термін правильно використовувати в теорії та практиці діяльності підприємства: «основні засоби» чи «основні фонди»? Поясніть

термінологію з загальноекономічного погляду. Чи існує загальноприйнята думка стосовно цих термінів?

Задачі

Задача 2.1

Вартість основних фондів на початок планового періоду становить 2660 тис. грн. У березні планується введення в експлуатацію основних фондів на суму 2 200 тис. грн. Першого серпня планується вилучення основних фондів на суму 1 600 тис. грн. Визначити середньорічну вартість основних фондів і вартість основних фондів на кінець планового року.

Задача 2.2

Визначити відновну вартість автоматичної лінії з розливу безалкогольних напоїв, якщо відомо, що її первісна вартість 100 тис. грн, лінія експлуатується 3 роки, середньорічний приріст продуктивності праці по народному господарству становив 1%. Якою буде відновна вартість лінії з урахуванням зносу, якщо відомо, що річна норма амортизації становить 15%?

Задача 2.3

Повна первісна вартість обладнання 2 000 тис. грн. Його можлива ліквідаційна вартість 50 тис. грн, термін використання обладнання – 10 років. Розрахувати суму фізичного зносу об'єкта в нормальних умовах функціонування через п'ять років після введення в дію.

Задача 2.4

Первісна вартість основних виробничих фондів підприємства на початок року становить 40 млн. грн. Протягом року було введено в дію машини на суму 3 млн. грн та виведено з експлуатації обладнання на суму 2 млн грн. Знос фондів на початок року становив 30%, а норма амортизації за рік – 10%. Визначте: а) первісну вартість основних фондів на кінець року; б) суму амортизації за рік; в) залишкову вартість основних фондів на кінець року.

Задача 2.5

Повна первісна вартість верстата – 102 тис. грн, строк експлуатації – 8 років. Затрати на модернізацію складають 23 тис. грн, витрати по демонтажу – 2 тис. грн, залишкова вартість верстата – 5 тис. грн.

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань та норму амортизації за умов лінійного методу нарахування.

Задача 2.6

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань за такими способами нарахування амортизації.

1. Прямолінійний метод.

Придбано об'єкт вартістю 1 200 тис. грн зі строком експлуатації п'ять років.

2. Метод зменшення залишкової вартості.

Придбано об'єкт основних засобів вартістю 1 000 тис. грн зі строком експлуатації п'ять років.

3. Кумулятивний метод.

Придбано об'єкт основних засобів вартістю 1 500 тис. грн. Строк експлуатації встановлений в 5 років.

Задача 2.7

Визначити показники використання основних фондів (фондовіддачу, фондомісткість, фондоозброєність), якщо відомо, що вартість основних фондів на початок року становить 690 тис. грн. У лютому буде введено основних фондів на 60 тис. грн, у липні – на 50 тис. грн. Обсяг випуску продукції становить 9500 тис. грн. Чисельність промислово-виробничого персоналу 794 осіб.

Задача 2.8

Обчислити показники використання основних фондів, фондоозброєності робітників та коефіцієнт зносу основних фондів на кінець року, якщо відомо, що первісна вартість основних фондів на початок року 10 млн. грн, на кінець року – 12,1 млн. грн, залишкова вартість основних фондів на кінець року 11,3 млн. грн. За звітний період валова продукція становила 25 млн. грн, чисельність робітників у максимально тривалій зміні 3200 осіб.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте означення суті капіталу підприємства. Які є види капіталу?
2. Дайте означення суті основних фондів та їх призначення в підприємстві.
3. Чи існує зв'язок між економічними категоріями «основні фонди», «основні виробничі фонди»?
4. Назвіть ознаки за якими класифікують основні фонди підприємства. Що собою являють активні та пасивні основні фонди?
5. Дайте характеристику видової (виробничої) структури основних фондів підприємства. Розкрийте фактори та тенденції динаміки виробничої структури основних фондів.
6. Які методи оцінення використовують для визначення наявності та руху основних фондів? Завдяки яким показникам визначають ефективність використання основних фондів?
7. Призначення вартісних показників оцінення основних фондів, їх види і суть.

8. Які види зносу основних фондів ви знаєте? Дайте їх означення.
9. Розкрийте суть амортизації основних фондів підприємства.
10. Які методи амортизації основних фондів підприємства існують?
11. Назвіть види відтворення основних фондів. Наведіть приклади простого та розширеного відтворення.
12. Які види ремонтів ви знаєте? Дайте характеристику кожного з них, а також наслідків їх здійснення.
13. Дайте характеристику показників, що характеризують ступінь зносу та інтенсивність відновлення основних фондів підприємства.
14. Які є напрямки відтворення основних фондів?
15. Назвіть показники ефективності відтворення і використання основних фондів.

Тестові завдання

1. До складу основних виробничих фондів входять:
 - а) будівлі, споруди, передавальні пристрої, транспортні засоби;
 - б) будівлі, споруди, передавальні пристрої, устаткування, незавершене виробництво, інструменти і прилади, транспортні засоби;
 - в) будівлі, споруди, машини, устаткування, транспортні засоби, інструменти і прилади, запаси сировини і матеріалів.
2. Ознака, що лежить в основі поділу основних фондів на активну та пасивну частину, це:
 - а) цільове призначення;
 - б) рівень дохідності;
 - в) ступінь спрацьованості;
 - г) характер участі у виробничих процесах.
3. До активної частини основних виробничих фондів відносяться:
 - а) машини, устаткування, передавальні пристрої;
 - б) будівлі, споруди, інвентар;
 - в) будівлі, споруди, незавершене виробництво, готова продукція;
 - г) незавершене виробництво, машини, транспортні засоби
4. До пасивної частини основних виробничих фондів відносяться:
 - а) машини, споруди, транспортні засоби, збутова мережа;
 - б) будівлі, споруди, інвентар;
 - в) устаткування, силові машини, вимірювальні прилади і техніка.
5. Основні фонди під час зарахування на баланс підприємства внаслідок придбання, будівництва оцінюються за:
 - а) відновною вартістю;
 - б) первісною вартістю;
 - в) залишковою вартістю.

6. Виробнича структура основних фондів відображає:
- а) склад і співвідношення основних фондів відносно ролі і функцій у технологічному процесі;
 - б) склад і співвідношення основних фондів між їх активною та пасивною частками;
 - в) склад і співвідношення основних фондів між їх групами за віком;
 - г) склад і співвідношення основних фондів за їх призначенням.
7. Сума амортизаційних відрахувань використовується на:
- а) відтворення й удосконалення основних фондів підприємства;
 - б) покриття матеріальних витрат підприємства і виплату заробітної плати.
8. Під фізичним зносом основних фондів розуміють:
- а) зменшення вартості машин і устаткування внаслідок впровадження нових ефективних їх видів;
 - б) постійну втрату основними фондами своєї первісної вартості в процесі виробництва;
 - в) постійну втрату основними фондами своєї первісної вартості, що відбувається з ними в процесі виробництва чи їх бездіяльності.
9. До первісної вартості необоротних активів вносять такі витрати:
- а) витрати на ліквідацію основних засобів;
 - б) прямі податки;
 - в) витрати на доставку основних засобів;
 - г) витрати на сплату відсотків за користування кредитом.
10. Залишкова вартість основних фондів відображає:
- а) вартість основних фондів, що ще не перенесена на витрати виробництва й обігу;
 - б) їхню ринкову вартість;
 - в) можливу ціну їхнього продажу;
 - г) вартість основних фондів на момент їхньої ліквідації.
11. Амортизація основних фондів – це:
- а) знос основних фондів;
 - б) процес перенесення вартості основних фондів на собівартість виготовленої продукції;
 - в) відтворення основних фондів;
 - г) витрати з утримання основних фондів.
12. Норма амортизації (в %) показує:
- а) яка сума коштів витрачається на відтворення основних фондів;
 - б) нормативний термін експлуатації основних фондів;
 - в) частку балансової вартості основних фондів, що щорічно переноситься на створену продукцію.

13. Метод якої амортизації дозволяє вирішити проблему заміни основних фондів з виникненням перевищення темпів морального зносу над темпами фізичного зносу?
- а) рівномірної;
 - б) прискореної;
 - в) нерівномірної;
 - г) прямолінійної.
14. До методів нарахування амортизації необоротних активів відносять:
- а) пропорційний;
 - б) мультиплікаційний;
 - в) математичний;
 - г) прямолінійний.
15. Відновна вартість основних фондів дорівнює:
- а) фактичній сумі витрат підприємства на придбання, транспортування, монтаж, побудову і спорудження основних засобів;
 - б) первісній вартості за вирахуванням зносу;
 - в) витратам на створення, будування, придбання, транспортування і монтаж певного предмета основних засобів у сучасних умовах, за діючими цінами на момент переоцінення;
 - г) вартості, за якою основні фонди відображаються на балансі підприємства.
16. Розрахунок амортизаційних відрахувань методом залишку, що зменшується, передбачає:
- а) нарахування амортизації відповідно до норм амортизації рівномірно, протягом нормативного строку служби;
 - б) здійснення значної частки амортизаційних відрахувань в перший рік використання основних фондів (до 30%);
 - в) нарахування амортизації на підставі залишкової вартості;
 - г) нарахування амортизації на підставі строку корисної служби основних фондів.
17. Прискорена амортизація означає:
- а) нарахування амортизації за сумою цифр кількості років експлуатації основних фондів;
 - б) нарахування амортизації відповідно до норм амортизації рівномірно, протягом нормативного строку служби;
 - в) засіб формування процесу накопичення капіталу, прискорення оновлення та модернізації машин і устаткування з метою підвищення конкурентоспроможності на світових ринках;
 - г) нарахування амортизації на підставі залишкової вартості.

18. Коефіцієнт оновлення основних фондів розраховується на підставі:
- а) середньорічної вартості основних фондів;
 - б) вартості основних фондів на початок року;
 - в) залишкової вартості основних фондів;
 - г) вартості основних фондів на кінець року.
19. Фондовіддача розраховується на підставі:
- а) вартості основних фондів на початок року;
 - б) середньорічної вартості основних фондів;
 - в) середньорічної вартості активної частки основних фондів;
 - г) вартості основних фондів на кінець року.
20. Ефективність використання основних фондів визначається такими показниками:
- а) коефіцієнтом оновлення та коефіцієнтом вибуття;
 - б) фондівіддачею та фондомісткістю;
 - в) коефіцієнтом інтенсивного використання основних фондів;
 - г) коефіцієнтом екстенсивного використання основних фондів.
21. Екстенсивне використання основних виробничих фондів характеризує:
- а) фондомісткість, фондівіддача;
 - б) коефіцієнт завантаження устаткування;
 - в) фондоозброєність праці;
 - г) рівень рентабельність виробництва.
22. Коефіцієнт екстенсивного використання основних фондів відображає:
- а) загальну ефективність використання основних фондів;
 - б) ефективність використання устаткування відносно часу;
 - в) ефективність використання устаткування відносно його потужності;
 - г) рух основних фондів.
23. Фондомісткість розраховується із використанням показника:
- а) обсягу випущеної продукції;
 - б) обсягу готових виробів;
 - в) обсягу реалізованої продукції;
 - г) обсягу готових виробів та напівфабрикатів.
24. Коефіцієнт вибуття основних фондів враховує показник:
- а) вартості основних фондів на кінець року;
 - б) середньорічної вартості основних фондів;
 - в) залишкової вартості;
 - г) вартості основних фондів на початок року.

25. До форм простого відтворення основних фондів відносяться:
- а) капітальний ремонт;
 - б) нове будівництво і розширення діючих підприємств;
 - в) реконструкція, технічне переоснащення, модернізація устаткування.
26. Розширене відтворення основних фондів не здійснюється у формі:
- а) заміни застарілих елементів основних фондів;
 - б) реконструкції підприємства;
 - в) нового будівництва;
 - г) модернізації основних фондів.
27. Показник фондоддачі характеризує:
- а) оборотність оборотних засобів;
 - б) питомі витрати основних фондів на одну гривню реалізованої продукції;
 - в) рівень технічної озброєності праці;
 - г) обсяг товарної продукції, що припадає на одну гривню основних виробничих фондів.
28. Показник фондомісткості характеризує:
- а) розмір основних виробничих фондів, що припадає на одного робітника;
 - б) вартість основних фондів, яка припадає на одну гривню продукції, що випускається;
 - в) вартість реалізованої продукції, що припадає на одну гривню основних виробничих фондів.

ТЕМА № 3 Оборотний капітал підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання і розвинути практичні навички з розрахунку нормативів оборотних засобів у виробничих запасах, у незавершеному виробництві, у запасах готової продукції та показників ефективності використання оборотних засобів підприємства.

Зміст теми

1. Місце оборотного капіталу в структурі ресурсів підприємства. Сутнісна характеристика оборотного капіталу.
2. Кругообіг оборотних коштів. Виокремлення оборотних коштів, що обслуговують сфери виробництва й обігу.
3. Нормування оборотних коштів. Обчислення нормативів оборотних коштів в окремих їхніх елементах.
4. Основні показники рівня ефективності використання оборотних коштів.

Основні формули для розв'язання задач з теми Норматив оборотних засобів у виробничих запасах:

$$H_{вз} = \Pi_{\partial} \cdot H_3, \quad (3.1)$$

де Π_{∂} – середньоденна потреба підприємства в певному виді матеріальних ресурсів;

H_3 – норма запасу певного виду матеріальних ресурсів, дні.

Норма запасу матеріальних ресурсів (H_3) містить: транспортний, технологічний, підготовчий, поточний та страховий запаси.

Норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві ($H_{н.в.}$):

$$H_{н.в.} = Q_{\partial} \cdot T_{в.ц.} \cdot K_{н.в.}, \quad (3.2)$$

де Q_{∂} – середньоденний обсяг випуску продукції, розрахований за виробничою собівартістю;

$T_{в.ц.}$ – тривалість виробничого циклу;

$K_{н.в.}$ – коефіцієнт наростання витрат на виробництво продукції.

Коефіцієнт наростання витрат:

$$K_{нв} = \frac{M + 0,5 \cdot (C_1 - M)}{C_1} \quad \text{або} \quad K_{нв} = \frac{C_0 + 0,5C_1}{C_0 + C_1}, \quad (3.3)$$

де M – сума матеріальних витрат на виробництво одного виробу;

C_1 – собівартість одиниці виробу;

C_0 – одноразові витрати на початку циклу виготовлення продукції.

Середньоденний обсяг випуску продукції (Q_{∂}):

$$Q_{\partial} = \frac{Q}{D}, \quad (3.4)$$

де Q – обсяг виготовленої продукції;

D – кількість днів в періоді.

Норматив оборотних засобів у запасах готової продукції на складі (H_{zn}) визначається як добуток одноденного випуску продукції за виробничою собівартістю (Q_d) на норму запасу готової продукції на складі в днях (H_3):

$$H_{zn} = Q_d \cdot H_3. \quad (3.5)$$

Сукупний норматив оборотних засобів підприємства (H_c):

$$H_c = H_{вз} + H_{нев} + H_{мн} + H_{zn}, \quad (3.6)$$

де $H_{вз}$ – норматив оборотних засобів у виробничих запасах;

$H_{нев}$ – норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві;

$H_{мн}$ – норматив оборотних засобів у витратах майбутнього періоду;

H_{zn} – норматив оборотних засобів у запасах готової продукції.

Для оцінювання ефективності використання оборотних засобів застосовується низка показників.

Коефіцієнт оборотності (кількість оборотів, швидкість обороту):

$$K_{об} = \frac{P}{\overline{OЗ}}, \quad (3.7)$$

де P – виручка від реалізації;

$\overline{OЗ}$ – середній залишок оборотних засобів.

Коефіцієнт завантаження – величина обернена до коефіцієнта оборотності.

$$K_3 = \frac{\overline{OЗ}}{P}. \quad (3.8)$$

Тривалість одного обороту, в днях, обчислюється за формулою:

$$O = \frac{T}{K_{об}} = \frac{T}{P / \overline{OЗ}} = \frac{T \cdot \overline{OЗ}}{P}, \quad (3.9)$$

де T – кількість днів в періоді (вважається, що для місяця $T = 30$, кварталу $T = 90$, року $T = 360$);

P – виручка від реалізації.

Вивільнення (додаткове залучення) оборотних засобів розраховується за такими формулами:

$$\Delta \overline{OЗ} = (O_2 - O_1) \cdot \frac{P_2}{T} \quad (3.10)$$

або

$$\Delta \overline{OЗ} = \overline{OЗ}_2 - \frac{P_2}{K_{об1}}, \quad (3.11)$$

де O_2, O_1 – тривалість одного обороту відповідно у звітному і попередньому періодах (або за планом);

P_2 – обсяг реалізації за звітний період;

$K_{об1}$ – коефіцієнт оборотності у попередньому періоді.

Завдання для самостійного виконання та розв'язання

Теоретичні питання

1. Показники ефективності використання оборотних коштів.
2. Резерви прискорення оборотності активів підприємства.
3. Кругообіг оборотних коштів. Виокремлення оборотних коштів, що обслуговують сфери виробництва й обігу.
4. Джерела формування оборотних коштів.
5. Шляхи покращення використання оборотних коштів підприємства.
6. Поняття і види нематеріальних ресурсів підприємства, їх характеристика.
7. Означення й оцінювання нематеріальних активів.
8. Правовий захист та ефективність використання нематеріальних активів підприємства.
9. Франчайзинг, його види та практика застосування.
10. Проблеми нестачі оборотних коштів і поповнення їх обсягу за умов кризової економічної ситуації на підприємстві.

Задачі

Задача 3.1

У першому кварталі підприємство реалізувало продукції на 250 тис. грн, середньоквартальні залишки оборотних засобів становили 25 тис. грн. У другому кварталі обсяг реалізації продукції збільшиться на 10%, а час одного обороту оборотних засобів буде скорочено на один день.

Визначте:

- а) коефіцієнт оборотності оборотних засобів і час одного обороту в днях у першому кварталі;
- б) коефіцієнт оборотності оборотних засобів та їхню абсолютну величину в другому кварталі;
- в) вивільнення оборотних засобів внаслідок скорочення тривалості одного обороту оборотних засобів.

Задача 3.2

Квартальна програма випуску виробів – 1000 шт., чиста вага одного виробу – 8 кг; втрати під час кування – 2,9 кг; відходи в стружку – 11,7 кг; шліфувальний пил – 0,4 кг. Періодичність поставки чавуну – 20 днів.

Визначте: а) норму витрат та коефіцієнт використання металу на виготовлення одного виробу; б) розмір поточного та страхового запасів металу.

Задача 3.3

У звітному періоді оборотні засоби підприємства становили 1400 тис. грн. Питома вага матеріалів в загальній сумі оборотних засобів – 25%. У наступному році планується знизити витрати матеріалів на один виріб на 15%. Визначте, яким буде розмір оборотних засобів у наступному році з урахуванням скорочення норм витрат матеріалів.

Задача 3.4

Визначити норматив власних оборотних засобів, вкладених у залишки готової продукції, якщо відомо, що час перебування готової продукції на складі – 6,2 дня, час на оформлення розрахункових документів у банку – 3 дні. Річний випуск продукції за виробничою собівартістю – 5,2 млн грн.

Задача 3.5

У звітному році сума нормованих засобів на підприємстві становила 100 тис. грн. Тривалість одного обороту оборотних засобів – 35 днів. У наступному році обсяг продукції, що реалізується, збільшиться на 5%. Визначте, на скільки днів скоротиться час одного обороту за тією самою величиною нормованих оборотних засобів.

Задача 3.6

Для забезпечення виробництва і реалізації продукції необхідна певна сума оборотних засобів. Виробнича програма – 700 виробів за рік, собівартість одного виробу – 150 грн. Коефіцієнт наростання витрат в незавершеному виробництві – 0,66. Витрати основних матеріалів на один виріб – 100 грн за нормою запасу 25 днів. Витрати допоміжних матеріалів на річний випуск – 6000 грн за нормою запасу 40 днів, палива – 3200 грн та 30 днів, інших виробничих запасів – 9000 грн та 60 днів. Витрати майбутніх періодів – 1000 грн. Норма запасу готової продукції – 5 днів.

Визначте нормативи оборотних засобів за елементами (виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція) та їхню загальну суму.

Задача 3.7

Планова річна потреба в металі – 2 тис. т, вартість 1 т металу – 1,5 тис. грн, інтервал між поставками – 30 днів. Страховий запас береться в розмірі 50% поточного запасу, час на розвантаження та підготовку матеріалу до виробництва – 2 дні.

Визначте:

- а) норму запасу в днях, виходячи із середнього поточного запасу;
- б) норматив оборотних засобів за виробничими запасами.

Задача 3.8

Визначте виробничі запаси (в гривнях та днях) на квартал для шахти, яка має план добування вугілля 216 тис. т. Витрати кріпильного лісу на 1000 т вугілля – 20 м³, металу – 5 т. Ціна 1 м³ лісу – 20 тис. грн, ціна 1 т металу – 60 тис. грн. Інтервал між двома поставками лісу – 16 діб, металу – 6 діб. Тривалість термінової поставки лісу – 10 днів, металу – 2 доби. Норма поточного запасу, враховуючи підготовчу та лабораторну норму, для лісу становить 8 діб, для металу – 1 добу.

Задача 3.9

Обчислити суму вивільнених оборотних засобів і величину прискорення їх оборотності у звітному році внаслідок скорочення тривалості виробничого циклу виробів на 20%. Обсяг реалізованої продукції становив 2880 тис. грн, загальний норматив оборотних засобів – 240 тис. грн, питома вага часткового нормативу оборотних засобів у незавершеному виробництві у загальному нормативі – 4%.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте означення поняття «оборотні засоби» підприємства.
2. Розкрийте суть оборотних засобів та визначте основні риси, які відрізняють їх від основних засобів підприємства.
3. Які елементи входять до складу оборотних засобів підприємства?
4. За якими класифікаційними ознаками поділяються оборотні засоби підприємства?
5. Які проблеми підвищення ефективності використання оборотних засобів на підприємствах України?
6. Розкрийте мету нормування оборотних засобів підприємства.
7. Які існують методи нормування оборотних засобів?
8. Нормування оборотних засобів у виробничих запасах.
9. Нормування оборотних засобів у незавершеному виробництві.
10. Нормування оборотних засобів у витратах майбутніх періодів.
11. Нормування оборотних засобів у залишках готової продукції.
12. Які показники характеризують ефективність використання оборотних засобів підприємства? Яка методика їх визначення?

Тестові завдання

1. Оборотні фонди підприємства – це:
 - а) сукупність матеріально-речових цінностей, що одноразово беруть участь у процесі виробництва і цілком переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції;
 - б) частина виробничих фондів підприємства, що проходить три стадії кругообігу (грошову, виробничу і товарну) у кожному технологічному циклі виготовлення продукції;
 - в) предмети та засоби праці, термін експлуатації яких не перевищує один рік;
 - г) усі відповіді правильні.
2. Основне призначення фондів обігу полягає у:
 - а) прямому впливі на зміну форми і властивостей предметів праці;
 - б) забезпеченні безперервності обігу фондів;
 - в) забезпеченні ритмічності процесу виробництва;
 - г) фінансуванні витрат з економічного стимулювання робітників.

3. До оборотних фондів відносяться:
- а) продукція, що не пройшла всі стадії обробки;
 - б) запаси готової продукції на складах підприємства;
 - в) засоби на валютному рахунку;
 - г) усі відповіді правильні.
4. Розмір фондів обігу залежить від:
- а) умов реалізації готової продукції;
 - б) тривалості технологічного циклу;
 - в) рівня технології.
5. До складу оборотних засобів підприємства входять:
- а) запаси матеріалів, запасних частин, палива, готової продукції на складі;
 - б) оборотні фонди і фонди обігу;
 - в) виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів.
6. До складу нормованих оборотних засобів входять:
- а) дебіторська заборгованість;
 - б) витрати майбутніх періодів;
 - в) кошти на поточному рахунку;
 - г) відвантажена готова продукція.
7. Які з джерел утворення оборотних засобів відносяться до власних?
- а) емісія цінних паперів;
 - б) короткострокові кредити;
 - в) довгострокові кредити;
 - г) статутний капітал, статутний фонд, прибуток, амортизаційний фонд.
8. Швидкість обороту оборотних засобів залежить від:
- а) тривалості виробничого циклу;
 - б) структури витрат на виробництво;
 - в) обсягу випущеної продукції;
 - г) організації праці на підприємстві.
9. У разі скорочення тривалості кожного обороту кількість оборотів:
- а) зменшується;
 - б) не змінюється;
 - в) зменшується або збільшується;
 - г) збільшується.

10. Транспортний запас охоплює оборотні засоби, які:
- а) відправляються з моменту сплати рахунків постачальника і до прибуття вантажу на склад одержувача;
 - б) знаходяться на складі підприємства;
 - в) забезпечують матеріалами виробництво в разі перевищення фактичних строків поставки матеріалів проти планових;
 - г) немає правильної відповіді.
11. Максимальний поточний запас розраховується на підставі:
- а) середньодобового календарного споживання матеріалів;
 - б) середньодобового споживання матеріалів у робочі дні;
 - в) максимального календарного споживання матеріалів;
 - г) мінімального календарного споживання матеріалів.
12. Норматив оборотних засобів на незавершене виробництво розраховується на підставі:
- а) тільки тривалості виробничого циклу;
 - б) тривалості виробничого циклу та коефіцієнта зростання витрат;
 - в) собівартості реалізованої продукції;
 - г) собівартості випущеної продукції.
13. Коефіцієнт зростання витрат розраховується на підставі:
- а) лише поточних витрат;
 - б) лише витрат на сировину та матеріали;
 - в) сукупних витрат на виробництво;
 - г) суми одноразових витрат та половини поточних витрат.
14. Норматив готової продукції на складі розраховується на підставі:
- а) поточних витрат;
 - б) виробничої собівартості середньодобового випуску продукції;
 - в) сукупних витрат;
 - г) половини поточних витрат.
15. Страховий запас потрібен:
- а) для забезпечення роботи підприємства в період між двома черговими поставками;
 - б) для спеціальної підготовки матеріалів;
 - в) на випадок ймовірної затримки надходження чергової партії матеріалів;
 - г) для сезонної заготівлі матеріалів.

16. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів характеризує:
- а) розмір реалізованої продукції, що припадає на 1 грн виробничих фондів;
 - б) середню тривалість одного обороту;
 - в) кількість оборотних засобів за відповідний період;
 - г) усі відповіді правильні;
 - д) немає правильної відповіді.
17. Прискорення оборотності оборотних засобів за інших однакових умов:
- а) спричинить зростання загальної рентабельності;
 - б) спричинить зменшення рівня рентабельності;
 - в) не зробить впливу на рентабельність.
18. Підприємство реалізувало продукцію у звітному році на 100 тис. грн за середніх залишків оборотних засобів 25 тис. грн. Як зміниться тривалість одного обороту, якщо обсяг реалізації зросте на 10%, а сума оборотних засобів не зміниться:
- а) зменшиться на 8 днів;
 - б) не зміниться;
 - в) зменшиться на 3 дні;
 - г) збільшиться на 3 дні;
 - д) збільшиться на 10 днів.
19. Обсяг виробництва в звітному році становив 2400 тис. грн, середньорічна вартість оборотних засобів – 300 тис. грн. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів і тривалість одного обороту відповідно становлять:
- а) 10 оборотів і 36 днів;
 - б) 8 оборотів і 45 днів;
 - в) 6 оборотів і 60 днів;
 - г) 4 обороти і 90 днів.
20. Обсяг реалізованої продукції в поточному році становив 4680 тис. грн. На наступний рік планується прискорення оборотності оборотних засобів на 5 днів. За таких умов сума вивільнених оборотних засобів становитиме:
- а) 936 тис. грн;
 - б) 195 тис. грн;
 - в) 105 тис. грн;
 - г) 65 тис. грн.

21. За природою свого походження нематеріальні ресурси виникають завдяки:
- а) зносу основних виробничих фондів;
 - б) зменшенню індивідуальних витрат на виробництво;
 - в) новим, унікальним знанням у будь-якій формі;
 - г) наближенню споживачів до виробників продукції.
22. Головною особливістю нематеріальних ресурсів є:
- а) відсутність можливості визначення загального конкретного розміру користі, вигоди, яку вони дають підприємству;
 - б) короткий життєвий цикл;
 - в) неможливість забезпечення їхнього правового захисту;
 - г) їх безприбутковий характер.
23. Які з нижченаведених нематеріальних ресурсів не є об'єктами промислової власності:
- а) товарні знаки і знаки обслуговування;
 - б) винаходи;
 - в) ноу-хау;
 - г) корисні моделі.
24. Винахід – це:
- а) принципове нове технічне рішення існуючої виробничої проблеми, що дає позитивний ефект для народного господарства;
 - б) розроблена автором або авторським колективом модель виробу, який буде випускатися на цьому підприємстві;
 - в) корисна рекомендація, що стосується техніки та технології, які використовуються на цьому підприємстві;
 - г) певний досвід підприємства у будь-якій сфері його діяльності.
25. Право власності на винахід засвідчується:
- а) патентом;
 - б) ліцензією;
 - в) авторським свідоцтвом;
 - г) свідоцтвом.
26. Розроблена автором або авторським колективом модель виробу, який буде випускатися на цьому підприємстві – це:
- а) винахід;
 - б) промисловий зразок;
 - в) корисна модель;
 - г) еталон.

27. Патент – це:
- а) система правових норм, що визначають виключне право авторів наукових, літературних творів на використання плодів своєї праці;
 - б) договір на строкове і відшкодоване володіння та користування майном;
 - в) документ, яким держава, надає особі або підприємству виключне право використання зазначеного в ньому об'єкта промислової власності;
 - г) дозвіл на використання нематеріальних ресурсів.
28. Авторське свідоцтво посвідчує пріоритет і авторство на:
- а) товарні знаки і знаки обслуговування;
 - б) промислові зразки;
 - в) корисні моделі;
 - г) винаходи.
29. Новизна якого з нематеріальних ресурсів має локальний характер:
- а) винахід;
 - б) промисловий зразок;
 - в) раціоналізаторська пропозиція;
 - г) корисна модель.
30. Що не належить до об'єктів інтелектуальної власності:
- а) програмне забезпечення;
 - б) база даних;
 - в) банк даних;
 - г) «ноу-хау».
31. Сформований імідж фірми, складовими якого є досвід, ділові зв'язки, стала клієнтура, доброзичливість та прихильність споживачів – це:
- а) товарний знак;
 - б) гудвіл;
 - в) «ноу-хау»;
 - г) фірмове найменування.
32. Нематеріальні активи – це:
- а) права власності і захист доступу до нематеріальних ресурсів підприємства та використання цих прав з метою одержання доходу;
 - б) різновид нематеріальних ресурсів;
 - в) складова потенціалу підприємства, здатна приносити економічну користь протягом тривалого часу, для якої характерні відсутність матеріальної основи отримання доходів;
 - г) майнові права підприємства.

ТЕМА № 4 Персонал підприємства, продуктивність праці

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути навички як із розрахунку чисельності робітників, які працюють відрядно або погодинно, так із розрахунку показників продуктивності праці.

Зміст теми

1. Класифікація і структура персоналу підприємства, оцінювання руху персоналу.

2. Продуктивність праці як економічна категорія. Показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства.

Основні формули для розв'язування задач з теми

Чисельність основних робітників визначається за трьома методами:

- за трудомісткістю виробничої програми;
- за нормами виробітку;
- за нормами обслуговування.

За трудомісткістю виробничої програми чисельність робітників визначається за формулою:

$$C_{op} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_{рч} \cdot K_{вн}}, \quad (4.1)$$

де N_i – річна виробнича програма випуску i -го виробу в натуральному вираженні;

t_i – планова трудомісткість одиниці продукції i -го виду, нормо-год;

$\Phi_{рч}$ – ефективний фонд робочого часу одного робітника, год;

$K_{вн}$ – коефіцієнт виконання норм;

n – кількість найменування виробів.

Ефективний (корисний) фонд робочого часу:

$$\Phi_{рч} = \Phi_n \cdot \left(1 - \frac{t_y + t_s}{100}\right) = (D_k - D_s) \cdot T_{зм} \cdot \left(1 - \frac{t_y + t_s}{100}\right), \quad (4.2)$$

де Φ_n – номінальний фонд часу роботи одного робітника за плановий період (хв);

$$\Phi_n = (D_k - D_s) \cdot T_{зм}, \quad (4.3)$$

D_k – кількість календарних днів в плановому періоді;

D_s – кількість вихідних та святкових днів в плановому періоді;

$T_{зм}$ – тривалість зміни, хв;

t_y – величина цілодобових втрат робочого часу для середньостатистичного робітника, який працює на цій роботі, %;

t_s – величина внутрішньозмінних втрат робочого часу для середньостатистичного робітника, який працює на цій роботі, %.

За нормами виробітку чисельність робітників визначається за формулою:

$$Ч_{op} = \frac{Q_p}{M_g \cdot \Phi_{pч} \cdot K_{вн}}, \quad (4.4)$$

де Q_p – обсяг випуску продукції в натуральних одиницях;

M_g – годинна норма виробітку на одного робітника в таких самих одиницях вимірювання.

За нормами обслуговування чисельність працівників визначається за формулою:

$$Ч_{op} = \frac{C \cdot p \cdot K_{oc}}{H_o}, \quad (4.5)$$

де C – кількість одиниць обладнання, яке обслуговується;

p – кількість змін;

K_{oc} – коефіцієнт облікового складу (відношення явочної чисельності до облікової);

H_o – норма обслуговування, тобто кількість одиниць обладнання, що обслуговує один робітник.

Чисельність допоміжних робітників на нормованих роботах визначається аналогічно, а на ненормованих роботах їх визначають або за кількістю робочих місць, або за нормативами чисельності (явочна чисельність робітників за зміну):

$$Ч_{op} = C_o \cdot p \cdot K_{oc}, \quad (4.6)$$

де C_o – кількість робочих місць допоміжних робітників.

Продуктивність праці визначається за формулою:

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc}}, \quad (4.7)$$

де $ВП$ – обсяг продукції (штуки, тонни, м³, грн, н-год);

$Ч_{cc}$ – середньосписковий склад промислово виробничого персоналу ($ПВП$), осіб.

Виробіток продукції є:

- річний:

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc}}, \quad (4.8)$$

- годинний:

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc} \cdot \Phi_{ef}}, \quad (4.9)$$

де Φ_{ef} – відпрацьована кількість часу за рік,

- денний:

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc} \cdot D_p}, \quad (4.10)$$

де D_p – відпрацьована кількість днів за рік.

Продуктивність праці може бути визначена і як кількість продукції за одиницю часу.

$$ПП = \frac{ВП}{T}, \quad (4.11)$$

де T – час, витрачений робітником на виробництво продукції.

Трудомісткість – це кількість робочого часу на одиницю продукції:

$$t_{ум} = \frac{\Phi_{эф}}{ВП}. \quad (4.12)$$

Зростання продуктивності праці визначається за формулою:

$$\Delta ПП = \frac{ПП_{пл} - ПП_{ф}}{ПП_{ф}} \cdot 100\%, \quad (4.13)$$

де $ПП_{ф}$ – фактичний виробіток на одного працюючого;

$ПП_{пл}$ – плановий виробіток на одного працюючого.

Завдання для самостійного виконання та розв'язування *Теоретичні питання*

1. Показники ефективності використання трудових ресурсів підприємства.
2. Соціально-економічні, матеріально-технічні та організаційно-економічні фактори зростання продуктивності праці.

Задачі

Задача 4.1

Загальна трудомісткість виробничої програми 2500 нормо-годин. Норма часу на одиницю виробу 15 хвилин. Виробіток на одного робочого 250 шт. Знайти необхідну кількість робочих.

Задача 4.2

Визначити чисельність прибиральниць та допоміжних робітників цеху механічної обробки металу, що складається з 500 робочих місць, зокрема 350 місць оснащених металорізальними верстатами. Норми обслуговування для мастильників – 80; шорників – 70; налагоджувальників – 20; електриків – 30; ремонтників – 25; контролерів якості – 25; заточників – 60; транспортувальників – 50. Для прибиральниць визначено норму обслуговування 500 м² виробничої площі на одну особу. Середня площа одного робочого місця верстатника (враховуючи проходи) – 12 м², інших робочих місць – 7 м².

Задача 4.3

Планова трудомісткість складання виробу на підприємстві 0,8 нормо-год за річної виробничої програми 500 тис. шт. Підприємство працює в одну зміну тривалістю 8 год. Середній процент виконання норм виробітку

110%, втрати часу на ремонт обладнання – 3%, кількість вихідних і святкових днів – 114. Визначити необхідну для складання чисельність робітників-відрядників.

Задача 4.4

Планується відкрити мале підприємство, що виготовлятиме туристичні меблі. Нормативна трудомісткість складання стола – 3,0 нормо-год, стільця – 2,5 нормо-год. Річний обсяг виробництва стільців становитиме 10000 шт., столів – 2500 шт. Підприємство працюватиме у дві зміни по 8 год. Плановий середній процент виконання норм виробітку – 107%, втрати часу на ремонт обладнання – 5%. Кількість вихідних і святкових днів становить 114 днів. Якою має бути чисельність робітників-відрядників?

Задача 4.5

Виріток одного робітника в базисному періоді становив 6000 грн. Чисельність робітників – 400 осіб. У плановому періоді зростання продуктивності праці має становити 107,9%, а чисельність робітників має зменшитись на 2%. Визначити продуктивність праці і чисельність робітників у плановому періоді, а також величину приросту обсягу виробництва.

Задача 4.6

Розрахувати підвищення продуктивності праці порівняно з планом, якщо план випуску продукції – 900 тис. грн, чисельність працюючих – 170 осіб, фактичний план виконано на 105%, а чисельність зменшилась на 5 осіб.

Задача 4.7

Розрахувати планову чисельність робітників за професіями на основі таких даних: виробнича програма – 30 тис. шт./рік; трудомісткість виконання свердлильних робіт у розрахунку на один виріб – 17 нормо-год. Середній процент виконання норм – 108%, а річний дійсний фонд робочого часу одного середньоспискового робітника 1780 год/рік. Чисельність допоміжних робітників становить 28% чисельності основних робітників.

Задача 4.8

Ливарний цех за рік випускає 300 тонн сталевих відливок з трудомісткістю на 1 тонну – 20 н.-год; 10 тис. тонн сталевих фасонних відливок за середньої трудомісткості 1 тонни – 30 н.-год. частка чисельності робітників, зайнятих на нормованій праці, становить 60%, тобто 700 осіб.

Визначити показник річної продуктивності праці на одного робітника в умовно-натуральних показниках та нормо-годинах.

Задача 4.9

У звітному році було випущено виробів «А» 430 000 шт., виробів «Б» – 65000 шт., виробів «В» – 25 000 шт. Трудомісткість виробів «А» – 25 год, «Б» – 42 год, «В» – 110 год. У плановому році намічено знизити трудомісткість виробу «А» на 5 год, виробу «Б» – на 2 години і випустити 18000 шт. виробів «В» за витрат 102 години часу на виріб. Програма виконання плану за виробами «А» і «Б» залишається незмінною. Визначити процент зростання продуктивності праці заводу в цілому, якщо на заводі працює 950 робітників промислового персоналу.

Задача 4.10

На обробку деталі витрачалось 18 хв. Після перегляду норм часу на цю деталь було встановлено норму 15 хв. Обчислити, на скільки відсотків зроста продуктивність праці

Задача 4.11

Розрахувати облікову чисельність налагоджувальних робітників-погодинників, якщо підприємство працює в дві зміни по 8 годин, 250 робочих днів. Втрати робочого часу робочим становлять 12%. Норма обслуговування одним робітником 5 верстатів, на підприємстві 320 верстатів.

Запитання для самоконтролю

1. Наведіть означення понять «людські ресурси», «трудові ресурси», «робоча сила», «кадри», «персонал». Як взаємопов'язані ці поняття?
2. Охарактеризуйте склад та структуру виробничого персоналу.
3. Які ознаки покладено в основу класифікації персоналу підприємства?
4. Що таке кваліфікація працівника?
5. Дайте означення поняття «продуктивність праці» та розкрийте його економічний зміст.
6. Охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких вимірюють продуктивність праці.
7. Фотографія та хронометраж робочого дня: поняття, значення.
8. Які методи використовують для вимірювання продуктивності праці?
9. Як продуктивність праці впливає на ефективність господарсько-фінансової діяльності підприємства? Доведіть ваші твердження.
10. Охарактеризуйте фактори, які впливають на продуктивність праці.
11. Наведіть порядок визначення чисельності окремих категорій працівників.
12. Які коефіцієнти розраховують для оцінювання складу персоналу? Наведіть алгоритм їх розрахунків.
13. Охарактеризуйте показники, які визначають рух персоналу. Як їх розрахувати?
14. Соціально-економічні, матеріально-технічні та організаційно-економічні фактори зростання продуктивності праці.
15. Як пов'язані між собою управління персоналом та кадрова політика підприємства?

Тестові завдання

1. Сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання функцій обумовленої складності, називається:
 - а) кваліфікацією;
 - б) спеціальністю;
 - в) професією.

2. Сукупність постійних працівників, які отримали професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності у певній сфері, – це:
 - а) колектив;
 - б) персонал;
 - в) робітників;
 - г) категорії.

3. За характером участі в господарській діяльності підприємства персонал підрозділяється на:
 - а) виробничий і невиробничий;
 - б) робітників, службовців, спеціалістів, керівників;
 - в) висококваліфікований, кваліфікований, малокваліфікований, некваліфікований;
 - г) усі відповіді правильні.

4. Які із зазначених категорій працівників не відносяться до виробничого персоналу:
 - а) працівники дитячого садка та бази відпочинку;
 - б) робітники інструментального цеху;
 - в) робітники транспортного цеху;
 - г) працівники складу заводу.

5. До категорії службовців належать:
 - а) головний конструктор;
 - б) касир підприємства;
 - в) кресляр;
 - г) директор.

6. Що характеризує облікова чисельність працівників:
 - а) чисельність працівників, які вийшли на роботу;
 - б) кількість постійних і тимчасових працівників, яких прийнято на роботу терміном на один та більше днів;
 - в) кількість постійних працівників підприємства;
 - г) чисельність кваліфікованих працівників підприємства.

7. До якої категорії персоналу підприємства відноситься економіст/менеджер?
- а) керівники;
 - б) спеціалісти;
 - в) службовці;
 - г) робітники.
8. До категорії спеціалістів належать:
- а) начальник цеху підприємства;
 - б) стенографіст;
 - в) охоронець;
 - г) економіст планового відділу підприємства;
 - д) менеджер персоналу.
9. До основних робітників не відноситься:
- а) наладчик карусельних верстатів;
 - б) токар-розточник механічного цеху;
 - в) робітниця відділу технічного контролю;
 - г) жодної правильної відповіді.
10. Чисельність працівників, яка містить всіх постійних, тимчасових і сезонних працюючих, прийнятих на роботу на строк один і більше днів незалежно від того, знаходяться вони на роботі, у відрядженні, у відпустці, звільнені від праці за хворобою чи з інших причин, називається:
- а) явочною;
 - б) обліковою;
 - в) середньообліковою;
 - г) вихідною.
11. Сукупність постійних працівників, що мають необхідну професійну підготовку та певний досвід практичної діяльності, називають:
- а) трудовим колективом підприємства;
 - б) персоналом підприємства;
 - в) трудовими ресурсами;
 - г) трудовим потенціалом.
12. Спеціалістами вищої кваліфікації називають працівників:
- а) із середньою освітою та деяким практичним досвідом;
 - б) що обіймають певні посади, але не мають спеціальної освіти;
 - в) що мають наукові ступені і звання;
 - г) з вищою спеціальною освітою та значним практичним досвідом;
 - д) певного працездатного віку.
13. До категорії службовець відносяться працівники, які:
- а) займаються інженерно-технічними та економічними роботами;

- б) зайняті безпосередньо у процесі виробництва та надання матеріальних благ;
 - в) здійснюють підготовку та оформлення документації, облік і контроль, господарське обслуговування;
 - г) обіймають посади керівників структурних підрозділів підприємства;
 - д) виконують суто розумову роботу.
14. Різниця між обліковою та явочною чисельністю характеризує:
- а) плинність персоналу;
 - б) структуру персоналу;
 - в) резерв персоналу, що має використовуватись для заміни тих, що не виходять на роботу з поважних причин;
 - г) кількість персоналу звільненого з поважних причин у цьому звітному періоді.
15. Вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідних спеціальних знань і практичних навичок, називається:
- а) професією;
 - б) спеціальністю;
 - в) кваліфікацією;
 - г) категорією.
16. Структура персоналу – це відсоткове співвідношення окремих груп персоналу за такими кваліфікаційними ознаками:
- а) категорія персоналу;
 - б) вік персоналу;
 - в) освіта та кваліфікація персоналу;
 - г) усі відповіді правильні.
17. Спеціальність – це:
- а) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує спеціальних знань;
 - б) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує професійних навичок;
 - в) більш вузький різновид трудової діяльності в межах професії;
 - г) сукупність спеціальних знань і практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій обумовленої складності.
18. Співвідношення кількості звільнених працівників з усіх причин до середньооблікової чисельності – це показник:
- а) частки окремих категорій працівників;
 - б) рівня дисципліни;
 - в) плинності кадрів;
 - г) продуктивності праці.

19. Кваліфікація – це:
- а) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідних спеціальних знань;
 - б) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує практичних навичок;
 - в) більш вузький різновид трудової діяльності в межах професії;
 - г) сукупність спеціальних знань і практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій обумовленої складності.
20. Чим відрізняється професія від спеціальності?
- а) нічим;
 - б) спеціальність фіксує одну зі сторін професії;
 - в) професія фіксує одну зі сторін спеціальності.
21. Співвідношення кількості прийнятих працівників і середньооблікової їх чисельності характеризує коефіцієнт:
- а) плинності персоналу;
 - б) прийому персоналу;
 - в) вибуття персоналу;
 - г) сталості персоналу.
22. Продуктивність праці характеризується:
- а) обсягом випущеної продукції;
 - б) обсягом випущеної за одиницю часу продукції у розрахунку на одного працюючого;
 - в) кількістю продукції, що має бути виготовлена за одиницю часу;
 - г) правильні відповіді «б» і «в».
23. Для визначення чисельності працівників, зайнятих на роботах, які нормуються, не потрібно знати:
- а) планову кількість виробів;
 - б) годинну норму виробітку одного працівника;
 - в) дійсний фонд робочого часу одного середньооблікового працівника;
 - г) сумарну трудомісткість виробничої програми.
24. Для визначення чисельності обслуговуючого персоналу, праця якого не нормується, не потрібно знати:
- а) загальну чисельність одиниць устаткування, що обслуговується;
 - б) кількість змін роботи устаткування;
 - в) дійсний фонд робочого часу одного середньооблікового працівника;
 - г) норму обслуговування на одного працівника.
25. Укажіть метод, який не використовується під час планування чисельності основних працівників підприємства:
- а) за нормами виробітку;

- б) за нормами обслуговування;
- в) за нормами оплати праці;
- г) за трудомісткістю виробничої програми.

26. Які з перелічених витрат робочого часу відносять до нормованих:

- а) час на відпочинок та особисті потреби;
- б) час нерегламентованих перерв;
- в) час перерв внаслідок порушення трудової дисципліни;
- г) час непродуктивної праці.

27. Які з перелічених витрат робочого часу мають бути віднесеними до ненормованих:

- а) час на відпочинок та особисті потреби;
- б) підготовчо-заклучний час;
- в) оперативний час;
- г) час непродуктивної праці.

28. Що таке продуктивність праці:

- а) показник ефективності використання ресурсів праці;
- б) реальний обсяг продукції, який підприємство може виробити за умови повного використання наявних ресурсів;
- в) сукупність засобів виробництва та людей, які зайняті у виробництві;
- г) економічні відносини між людьми, які складаються в процесі виробництва.

29. Як вимірюється продуктивність праці на підприємстві:

- а) вимірюється тривалістю робочої зміни;
- б) вимірюється обсягом виробництва;
- в) вимірюється кількістю продукції в натуральному або вартісному вираженні, яка вироблена одним робітником за одиницю часу;
- г) вимірюється відношенням валового національного продукту до зайнятих в народному господарстві робітників, тобто середньорічної чисельності робітників.

30. Як розраховується норма виробітку:

- а) як відношення норми часу на одиницю продукції до тривалості робочого часу;
- б) як відношення тривалості робочого часу до норми часу на одиницю продукції;
- в) як відношення прибутку від реалізації продукції за певний період до повної собівартості реалізованої продукції;
- г) як частина виручки, котра залишається після відшкодування всіх втрат.

ТЕМА № 5 Оплата праці на підприємстві

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку заробітної плати працівників за різними формами і системами оплати праці.

Зміст теми

1. Мотивація як процес симулювання працівників, її моделі і методи. Мінімальна заробітна плата.
2. Тарифна система, її елементи.
3. Форми і системи оплати праці.
4. Формування фонду оплати праці на підприємстві.

Основні формули для розв'язування задач з теми

Мотивація – це сукупність взаємопов'язаних заходів, які стимулюють працівника або колектив працівників підприємства до досягнення індивідуальних та спільних цілей його діяльності.

Методи мотивації: економічні (прямі і непрямі), неекономічні (організаційні, моральні).

Тарифна ставка – норма, яка визначає розмір оплати праці робітника за одиницю часу (годину, день, місяць), встановлюється урядом для кожної галузі окремо, як правило, для робітників, працюю яких за складністю відносять до першого розряду.

Тарифні ставки наступних розрядів обчислюються множенням тарифної ставки першого розряду на відповідний тарифний коефіцієнт:

$$TC_i = TC_1 \cdot k_i, \quad (5.1)$$

де TC_i , TC_1 – погодинна тарифна ставка i -го та першого тарифних розрядів, відповідно, грн/год.;

k_i – тарифний коефіцієнт i -го розряду.

Розмір заробітку працівника найнижчої кваліфікації (першого розряду) за відпрацьовану місячну норму часу не може бути нижчим за встановлений державою розмір мінімальної заробітної плати. Мінімальна погодинна ставка некваліфікованого робітника визначається так:

$$TC_1 = \frac{ЗП_{\min}}{\Phi_{рч}}, \quad (5.2)$$

де $ЗП_{\min}$ – встановлена законодавством мінімальна заробітна плата, грн;

$\Phi_{рч}$ – фонд робочого часу за місяць, год.

Основними формами заробітної плати є погодинна і відрядна.

За **погодинної форми** заробітної плати мірою праці виступає відпрацьований час, а заробіток працівникові нараховується згідно з його тарифною ставкою чи посадовим окладом за фактично відпрацьований час.

За **відрядної форми** заробітної плати мірою праці є вироблена працівником продукція (або виконаний обсяг робіт). А розмір заробітку прямо

пропорційно залежить від її кількості та якості, виходячи з установленної відрядної розцінки.

Системи заробітної плати характеризують взаємозв'язок елементів заробітної плати: тарифної частини, доплат, надбавок, премій.

Системи погодинної форми оплати праці

1. *Проста погодинна (ЗП_{nz})*. Заробіток залежить від тарифної ставки, що відповідає присвоєному працівникові тарифному розряду, та відпрацьованого ним робочого часу:

$$ЗП_{nz} = TC_{zi} \cdot T_{\phi}, \quad (5.3)$$

де TC_{zi} – погодинна тарифна ставка працівника i -го розряду, грн/год;

T_{ϕ} – фактично відпрацьований час, год.

2. *Погодинно-преміальна (ЗП_{нпр})*. Згідно з цією системою працівник понад оплату, відповідно до відпрацьованого часу і тарифних ставок, отримує премію за досягнення певних кількісних і якісних показників.

$$ЗП_{нпр} = TC_{zi} \cdot T_{\phi} \cdot \left(1 + \frac{P_{\text{дон}}}{100} \right), \quad (5.4)$$

де TC_{zi} – погодинна тарифна ставка працівника i -го розряду, грн/год;

T_{ϕ} – фактично відпрацьований час, год;

$P_{\text{дон}}$ – процент преміальних доплат до простої погодинної оплати, %.

3. *Оплата праці за місячними посадовими окладами* застосовується для працівників, робота яких має стабільний характер, і для керівників, і спеціалістів. Оплата праці за місячними посадовими окладами може бути простою (заробіток дорівнює встановленому окладу) та преміальною (крім окладу, заробіток містить премію).

Системи відрядної форми оплати праці

1. За *прямої індивідуальної* системи оплати праці заробіток працівника ($ЗП_{\text{првідр}}$) нараховується відповідно до кількості виробленої продукції і постійних відрядних розцінок за одиницю цієї продукції:

$$ЗП_{\text{првідр}} = \sum_{j=i}^m P_j \cdot N_{\phi j}, \quad (5.5)$$

де $N_{\phi j}$ – фактична кількість виробів j -го найменування, виготовлених за відповідний період (шт./год; шт./зміну; шт./міс.);

m – кількість найменувань виробів;

P_j – відрядна розцінка за виготовлення одного виробу j -го найменування, грн/шт.

Розцінка за одиницю продукції може визначатися двома способами:

– як відношення годинної тарифної ставки до норми виробітку за цей самий час:

$$P = \frac{TC}{H_{\text{вир}}}, \quad (5.6)$$

де $ТС$ – погодинна тарифна ставка робітника відповідного розряду, грн/год;

$H_{вир}$ – норма виробітку за годину, шт.

– множенням годинної тарифної ставки на норму часу на виготовлення одиниці продукції:

$$P = TC \cdot t_{ум}, \quad (5.7)$$

де $t_{ум}$ – норма часу на виготовлення одного виробу (розраховується нормувальником), год/шт.

2. За *непрямої відрядної* системи заробіток працівника ($ЗП_{нев}$) залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці працівників, що ним обслуговуються.

$$ЗП_{нев} = \sum_{i=1}^n N_{\phi i} \cdot P_{н.в.i}, \quad (5.8)$$

де $N_{\phi i}$ – фактично виготовлена кількість продукції i -им основним робітником за місяць, одиниць/місяць;

$P_{н.в.i}$ – непряма відрядна розцінка за обслуговування i -го основного робітника, грн/шт., яку визначають за формулою:

$$P_{н.в.i} = \frac{ТС_{\delta}}{n \cdot N_{nli}}, \quad (5.9)$$

де $ТС_{\delta}$ – денна тарифна ставка допоміжного робітника, грн/день;

n – кількість основних робітників, які обслуговуються допоміжними робітниками;

N_{nli} – запланований обсяг випуску продукції i -тим основним робітником, одиниць/день.

3. За *відрядно-преміальної* системи заробіток працівника ($ЗП_{впр}$) містить відрядний заробіток і премію за досягнення встановлених індивідуальних або колективних (кількісних або якісних) показників:

$$ЗП_{впр} = ЗП_{прв} + П, \quad (5.10)$$

де $П$ – сума преміальних доплат, яка обчислюється за формулою:

$$П = ЗП_{прв} \cdot \frac{П_{в.нл} + П_{н.нл} \cdot \Delta N_{нл}}{100}, \quad (5.11)$$

де $П_{в.нл}$ – відсоток преміальних доплат за виконання плану;

$П_{н.нл}$ – відсоток преміальних доплат за перевиконання плану;

$\Delta N_{нл}$ – відсоток перевиконання плану, який виконують так:

$$\Delta N = \frac{N_{\phi} - N_{нл}}{N_{нл}} \cdot 100\%, \quad (5.12)$$

де N_{ϕ} , $N_{нл}$ – відповідно фактичний і плановий обсяг випуску продукції за місяць, одиниць/місяць.

4. За *відрядно-прогресивної* системи ($ЗП_{впрог}$) виробіток, виконаний у межах установленої норми, оплачується за звичайними розцінками, а робота, виконана понад норму – за прогресивно зростаючими розцінками.

Причому розцінки прогресивно зростають залежно від ступеня виконання норм. Процент зростання розцінки визначається зі шкали (розроблена на підприємстві) і залежить від відсотка перевиконання вихідної бази.

Величина заробітку робітника розраховується за формулою:

$$ЗП_{\text{впрог}} = N_{\text{вб}} \cdot P_{\text{зв}} + (N_{\text{ф}} - N_{\text{вб}}) \cdot P_{\text{підв}}, \quad (5.13)$$

де $N_{\text{вб}}$ – установлена норма виробітку продукції за місяць, одиниць/місяць;

$N_{\text{ф}}$ – фактичний обсяг виробітку продукції за місяць, одиниць/місяць;

$P_{\text{зв}}$ – звичайна розцінка за виготовлення продукції, грн/шт.;

$P_{\text{підв}}$ – підвищена розцінка за виготовлення одиниці продукції, грн/шт., яка визначається за формулою:

$$P_{\text{підв}} = P_{\text{зв}} \cdot \left(1 + \frac{\Delta P}{100}\right), \quad (5.14)$$

де ΔP – процент зростання відрядної розцінки, %.

Завдання для самостійного виконання та розв’язування

Теоретичні питання

1. Колективна система організації праці на підприємстві.
2. Акордна система оплати праці на підприємстві.
3. Безтарифна система оплати праці.

Задачі

Задача 5.1

Погодинна тарифна ставка I розряду – 36,11 грн/год. За працю у важких і шкідливих умовах установлена надбавка до тарифної ставки у розмірі 12%. Розрахуйте погодинну тарифну ставку VI розряду для робітників із нормальними та шкідливими умовами праці, якщо тарифний коефіцієнт VI розряду – 1,8.

Задача 5.2

Визначити заробітну плату робітника-відрядника, який за місяць виготовив 50 виробів А трудомісткістю 1,5 нормо-год/шт. і 80 виробів Б трудомісткістю 2,2 нормо-год/шт. за IV розрядом робіт. Тарифний коефіцієнт IV розряду – 1,33. Погодинна ставка I розряду 36,11 грн/год. Система оплати праці – пряма відрядна.

Задача 5.3

За місяць (184 години) робітник виготовив 600 деталей. Норма часу на одну деталь – 20 хв, погодинна тарифна ставка цього розряду – 45,86 грн. За виконання місячної норми нараховується премія в розмірі 12% відрядного заробітку і 1,2% за кожний відсоток перевиконання норми. Обчислити місячний заробіток робітника за відрядно-преміальною системою оплати праці.

Задача 5.4

Визначити заробітну плату робітника за відрядно-преміальною системою, якщо він за місяць виготовив 180 виробів за планового завдання 150 шт. Норма часу на виконання операції становить 1,15 нормо-год, а погодинна тарифна ставка за розрядом робіт становить 42,61 грн/год. Відсоток доплат за виконання плану становить 10%, а відсоток доплат за кожний відсоток перевиконання плану – 1%.

Задача 5.5

Визначити відрядний заробіток робітника і заробіток за тарифом, якщо робітник за годину виготовляє 10 деталей, робота тарифікується за IV розрядом. Погодинна тарифна ставка робітника IV розряду – 45,86 грн/год. Робітник відпрацював за місяць 176 годин і виготовив 3000 деталей.

Задача 5.6

Обчислити місячний заробіток швачки III розряду, якщо за місяць нею виготовлено 150 виробів за завданням 132 шт. Трудомісткість пошиття виробу 1,2 нормо-год. Вихідна база для нарахування доплат 110% від плану. Погодинна тарифна ставка за розрядом робіт становить 42,61 грн/год. Шкалу для визначення відсотка зростання розцінки наведено в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1 – Вихідні дані для розрахунків

% перевиконання вихідної бази для нарахування доплат	1 – 20	21 – 40	41 – 60	61 – 80	81 – 100
% зростання розцінки	15	25	50	75	100

Задача 5.7

Визначити заробітну плату підсобника, денна тарифна ставка якого становить 250 грн. Підсобник обслуговує двох основних робітників. Змінна норма виробітку першого робітника – 40 шт./зміну, а другого – 26 шт./зміну. Фактичний випуск за зміну становить 45 і 33 шт./зміну, відповідно. Система оплати непряма відрядна.

Задача 5.8

Транспортний робітник обслуговує 26 основних робітників-верстатників. Його погодинна тарифна ставка 36,11 грн; відпрацьований за місяць час – 184 год. Робітники, які обслуговуються транспортним робітником, виконали обсяг робіт 5693 години і відпрацювали 4784 години. Визначити заробітну плату транспортного робітника, якщо його праця оплачується за непрямою відрядною системою оплати праці залежно від середнього відсотка виконання норм основними робітниками.

Задача 5.9

Визначити заробітну плату кожного члена бригади, якщо бригада заробила за місяць 80 000 грн. Усі члени бригади працюють у нормальних умовах праці. Погодинна тарифна ставка I розряду за нормальних умов –

36,11 грн/год. Робітники V і III розрядів відпрацювали 170 год/міс., а робітники IV розряду – 150 год/міс. Тарифні коефіцієнти за розрядами: III – 1,18; IV – 1,27; V – 1,36.

Задача 5.10

Посадовий оклад інженера 30 000 гривень за місяць. Із 22 днів за графіком ним відпрацьовано 17 днів (5 днів хворів). З фонду матеріального заохочення йому нарахована премія в розмірі 25% фактичного заробітку. Необхідно обчислити місячну заробітну плату інженера з урахуванням премії.

Задача 5.11

Місячний оклад робітника 25 000 гривень. Згідно з графіком за місяць передбачалось відпрацювати 184 години. Фактично відпрацьовано 22 дні по 8 годин, зокрема 4 години був простій, за час якого оплата проводилась в розмірі 50% тарифної ставки. За виконання плану нараховано премію у розмірі 15% заробітку. Визначити суму заробітної плати за місяць.

Задача 5.12

Погодинник VI розряду відпрацював за місяць 184 години. Погодинна тарифна ставка робітника VI розряду 49 гривень. За діючим на підприємстві положенням за виконання місячного завдання виплачується премія в розмірі 8%, а за кожен процент перевиконання завдання – 1,5% заробітку за тарифом. Завдання виконано на 106%. Визначити заробіток робітника за погодинно-преміальною системою оплати праці.

Задача 5.13

Визначити відрядний заробіток кожного члена бригади слюсарів-складальників. На складання одного вузла встановлено норму: 8 годин за V розрядом і 10 годин за III розрядом. Бригада з 3 робітників склала 30 вузлів. Протягом місяця слюсар-складальник V розряду відпрацював 176 годин, слюсар IV розряду – 150 годин і слюсар III розряду – 100 годин.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «мінімальна заробітна плата». Від чого залежить її розмір?
2. Дайте характеристику понять «тарифна система», «тарифна сітка», «система посадових окладів».
3. Які питання з оплати праці регулюються державою згідно з законодавством України?
4. Які функції має виконувати заробітна плата в ринковій економіці?
5. Чим відрізняються реальна та номінальна заробітна плата?
6. Розкрийте зміст основної заробітної плати і дайте характеристику її складових.
7. Дайте означення додаткової заробітної плати й елементів, які входять до її складу.

8. Як компенсаційні та інші заохочувальні виплати входять до заробітної плати?
9. Що покладено в основу організації оплати праці на підприємстві?
10. Дайте означення тарифної системи організації оплати праці.
11. Охарактеризуйте основні складові тарифної системи оплати праці.
12. Які форми та системи організації заробітної плати застосовуються на підприємстві?
13. Розкрийте суть відрядної форми оплати праці й особливості її використання.
14. Які системи оплати праці містить відрядна форма?
15. Що собою являє погодинна оплата праці?
16. Які системи оплати праці містить погодинна форма?
17. Зробіть порівняння погодинної та відрядної форм оплати праці, назвіть їхні переваги та недоліки.
18. Що являє собою безтарифна система оплати праці?
19. Чи є особливості у виборі форм і систем оплати праці на підприємствах різних форм власності?
20. Що являє собою преміювання на підприємстві?
21. Опишіть призначення та сферу застосування доплат і надбавок.
22. Якими є умови та перспективи впровадження в підприємствах системи участі робітників у прибутках?

Тестові завдання

1. Заробітна плата – це:
 - а) винагорода в грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник виплачує працівникові за виконану роботу;
 - б) сукупність матеріальних благ і послуг, отриманих із суспільних фондів споживання;
 - в) заново створена кожним робітником вартість, що виділяється державою для його особистого споживання, виражена у грошовій формі;
 - г) абсолютна сума грошових засобів, отриманих працівниками пропорційно кількості й якості праці.
2. Яка функція заробітної плати забезпечує встановлення залежності рівня заробітної плати від кількості, якості і результатів праці:
 - а) відтворювальна;
 - б) стимулювальна;
 - в) регулювальна;
 - г) соціальна.
3. Сума коштів, отримана працівником за свою працю на підприємстві – це:
 - а) номінальна заробітна плата;
 - б) реальна заробітна плата;
 - в) прибуток робітника.

4. Зміну в рівні реальної заробітної плати можна визначити, порівнюючи зміни в рівні номінальної заробітної плати зі змінами в:
- а) рівні цін на товари та послуги;
 - б) нормі прибутку;
 - в) ставках оподаткування;
 - г) продуктивності праці.
5. Мінімальна заробітна плата – це:
- а) законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану роботу, нижче якого не може сплачуватись сума заробітної плати за виконану робітником місячну (годинну) норму роботи;
 - б) грошова винагорода, яка виплачується робітнику за виконану роботу за контрактом з наймачем;
 - в) грошова винагорода, яка залежить від результатів праці робітника і визначається згідно з тарифними ставками, відрядними розцінками, посадовими окладами (за штатним розкладом);
 - г) грошова винагорода за відпрацьований час незалежно від результатів праці.
6. Мінімальна заробітна плата не містить:
- а) доплати;
 - б) надбавки;
 - в) заохочувальної та компенсаційної виплати;
 - г) правильні відповіді «а» і «в»;
 - д) всі відповіді правильні.
7. Основна заробітна плата – це:
- а) будь-який заробіток, що залежить від результатів праці працівника і визначається тарифними ставками, розцінками, посадовими окладами;
 - б) встановлений державою розмір заробітної плати, нижче якого не може здійснюватись оплата за фактично виконану роботу;
 - в) будь-який заробіток, що за трудовим договором виплачується працівникові за виконану роботу та надані послуги;
 - г) заробіток у вигляді винагород, інших заохочувальних і компенсаційних виплат.
8. Основна частина заробітної плати працівника не залежить від:
- а) результатів його праці;
 - б) рівня його кваліфікації;
 - в) складності робіт, що ним виконуються;
 - г) результатів господарської діяльності підприємства, на якому він працює.

9. До основної заробітної плати належать:
- а) оплата чергових та додаткових відпусток, а також грошових компенсацій за невикористану відпустку;
 - б) оплата робіт у нічний час;
 - в) премії за поточними результатами роботи;
 - г) відповіді, зазначені в пунктах «а» і «б».
10. Додаткова заробітна плата не містить:
- а) тарифні ставки;
 - б) доплати;
 - в) надбавки;
 - г) премії.
11. До додаткової заробітної плати належать:
- а) оплата праці у вихідні та святкові дні;
 - б) оплата праці робітників, які не входять у штат підприємства, але виконують роботи відповідно до угод громадянсько-правового характеру;
 - в) доплати за знання іноземних мов;
 - г) одноразові заохочування за виконання особливо важливих завдань.
12. Додаткова заробітна плата визначається у відсотках від:
- а) суми основної зарплати і премій;
 - б) цільових витрат;
 - в) основної зарплати;
 - г) премій.
13. Тарифна система оплати праці працівників містить:
- а) тарифні ставки, тарифно-кваліфікаційний довідник;
 - б) тарифні ставки, тарифні сітки, тарифно-кваліфікаційний довідник;
 - в) тарифні ставки, тарифні сітки;
 - г) тарифні ставки, посадові оклади;
 - д) тарифно-кваліфікаційний довідник, посадові оклади, преміальне положення.
14. У тарифно-кваліфікаційному довіднику відображено:
- а) вимоги до знань і вмінь робітників;
 - б) тарифні коефіцієнти;
 - в) тарифні ставки;
 - г) форми та системи заробітної плати;
 - д) норми часу та виробітку.
15. Тарифна сітка – це шкала, яка складається з:
- а) тарифних розрядів і тарифних коефіцієнтів;
 - б) тарифних коефіцієнтів;

- в) тарифних розрядів;
 - г) тарифних розрядів і тарифних ставок.
16. Тарифна сітка не визначає:
- а) розряд робітників;
 - б) умови преміювання;
 - в) тарифні коефіцієнти;
 - г) годинні тарифні ставки.
17. Вкажіть основні форми оплати плати:
- а) непряма відрядна;
 - б) погодинно-преміальна;
 - в) погодинна;
 - г) усі відповіді правильні.
18. Відрядна оплата праці визначається:
- а) на підставі розцінок за виконані роботи та за відпрацьований час;
 - б) на підставі посадових окладів;
 - в) на підставі відпрацьованого часу і тарифної ставки за годину;
 - г) на підставі розцінок за виконані роботи та відпрацьованого часу.
19. Відрядна оплата праці регламентується:
- а) тільки тарифними ставками за годину;
 - б) тільки тарифними коефіцієнтами та тарифними ставками;
 - в) тарифною сіткою;
 - г) тарифною системою.
20. За відрядною оплатою праці основний заробіток працівника визначається:
- а) обсягом виконаної роботи у натуральному вимірі і тарифною ставкою;
 - б) нормативною трудомісткістю роботи і відрядною розцінкою за одиницю продукції;
 - в) обсягом виконаної роботи у натуральному вимірі та відрядною розцінкою;
 - г) фактичною трудомісткістю роботи і тарифною ставкою;
 - д) фактичною трудомісткістю роботи і відрядною розцінкою.
21. Відрядно-прогресивна система оплати праці передбачає:
- а) оплату праці з урахуванням премії;
 - б) оплату праці за кількома розцінками;
 - в) оплату праці лише за однією розцінкою;
 - г) оплату праці залежно від результатів праці основних робочих (для допоміжних робочих).

22. Відрядна розцінка – це:
- а) показник збільшення розміру заробітної плати залежно від місяця розташування підприємства;
 - б) встановлений розмір добових виплат для відряджених робітників;
 - в) розмір заробітної плати за одиницю продукції чи роботи.
23. Для оплати праці допоміжних працівників і підсобників використовується система оплати праці:
- а) пряма відрядна;
 - б) непряма відрядна;
 - в) акордна;
 - г) бригадна.
24. Проста погодинна заробітна плата розраховується на підставі:
- а) тарифної ставки за годину та відпрацьованого часу;
 - б) тарифної ставки, тарифних коефіцієнтів та обсягу виконаних робіт;
 - в) відрядної розцінки та норми часу на одиницю продукції;
 - г) посадових окладів.
25. До погодинної форми оплати праці належать:
- а) акордна система;
 - б) непряма відрядна система;
 - в) відрядно-преміальна система;
 - г) жодна з наведених систем.
26. Посадовий оклад – це:
- а) сума тарифної частини заробітної плати та доплат до неї;
 - б) сума тарифної частини заробітної плати з урахуванням премій;
 - в) абсолютний розмір заробітної плати, встановлений відповідно до посади за штатним розкладом;
 - г) немає правильної відповіді.
27. Основний заробіток працівника у разі погодинної оплати праці визначається:
- а) відпрацьованим часом і тарифною ставкою;
 - б) відпрацьованим часом і відрядною розцінкою;
 - в) нормативною трудомісткістю роботи і тарифною ставкою;
 - г) обсягом виконаної роботи і відрядною розцінкою;
28. Заробітна плата між членами бригади, що працюють в однакових умовах, розподіляється за:
- а) кількістю відпрацьованого часу;
 - б) обсягом випущеної продукції;
 - в) кількістю відпрацьованих година-коефіцієнтів;

- г) розрядом робіт;
 - д) коефіцієнтом виконання норм.
29. Заробітна плата між членами бригади, що працюють у різних умовах, розподіляється за:
- а) кількістю відпрацьованого часу;
 - б) обсягом випущеної продукції;
 - в) кількістю відпрацьованих година-коефіцієнтів;
 - г) розрядом робіт;
 - д) коефіцієнтом виконання норм.
30. Заробітна плата за безтарифної системи не залежить від:
- а) кваліфікаційного рівня робітника;
 - б) розряду робітника;
 - в) коефіцієнта трудової участі;
 - г) фактично відпрацьованого часу.
31. До систем участі у прибутках належить:
- а) система оцінювання заслуг;
 - б) система преміальних виплат;
 - в) система колективного стимулювання;
 - г) усі відповіді правильні.
32. До сфери державного регулювання оплати праці згідно з чинним законодавством належить регулювання:
- а) мінімальної заробітної плати;
 - б) оплати праці в організаціях, що фінансуються з бюджету;
 - в) розмірів посадових окладів керівників державних підприємств;
 - г) усі наведені відповіді правильні.
33. До основних видів доплат до заробітної плати не належить доплата:
- а) за високу професійну майстерність;
 - б) за роботу у наднормативний час;
 - в) за суміщення професій;
 - г) за роботу у нічний час;
 - д) бригадирам, які не звільнені від основної роботи, за керівництво бригадою.
34. Розмір преміальних доплат робітникам визначається у:
- а) відсотках від основної заробітної плати;
 - б) відсотках від додаткової заробітної плати;
 - в) відсотках від основної та додаткової заробітної плати;
 - г) вигляді конкретної суми;
 - д) правильні відповіді «а» і «г»;
 - е) усі наведені відповіді правильні.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Авторське право – система правових норм, що визначають виключне право авторів наукових, літературних та художніх творів на використання плодів своєї праці.

Амортизація – це поступове перенесення вартості основних засобів на вартість виготовленої продукції, виконаних робіт і послуг з метою їх повного відновлення.

Винахід – принципово нове технічне вирішення існуючої виробничої проблеми, що дає позитивний ефект для народного господарства.

Виробництво – процес, спрямований на створення продукції або надання послуг з метою задоволення суспільних і особистих потреб.

Виробіток – кількість продукції, що виготовлена за одиницю часу або припадає на одного середньооблікового працівника.

Виробництво – процес, спрямований на створення продукції або надання послуг з метою задоволення суспільних і особистих потреб.

Виробничий персонал – працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних і допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводоуправління, працівники охорони).

Виробничий процес – сукупність окремих процесів праці, спрямованих на перетворення сировини та матеріалів у готову продукцію.

Відрядна форма оплата праці передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за певний період часу.

Виробнича інфраструктура – комплекс підрозділів, які прямо не беруть участі в створенні продукції підприємства, але сприяють роботі основних цехів, створюючи необхідні для цього умови (допоміжні та обслуговуючі цехи та господарства (ремонтний, транспортний, інструментальний, енергетичний, складське господарство); магістральні об'єкти, комунікаційні мережі, засоби збору й обробки інформації тощо).

Виробничі запаси – матеріальні ресурси, необхідні для забезпечення процесу виробництва сировиною та матеріалами.

Витрати майбутніх періодів – нематеріальні елементи оборотних фондів, які містять витрати на підготовку та освоєння нової продукції, що здійснюються в поточному році, але на собівартість продукції будуть віднесені в наступному році.

Відкрите акціонерне товариство – вид акціонерного товариства, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки, купуватися та продаватися на біржах.

Відновна вартість основних фондів – це розрахункові витрати на відтворення в сучасних умовах їхньої точної копії з використанням аналогічних матеріалів та збереженням всіх експлуатаційних параметрів.

Грошові кошти та їх еквіваленти – містять як реальні гроші, які перебувають в касі підприємства, на банківських рахунках в національній чи іноземній валюті, в дорозі, так і в формі грошових документів.

Гудвіл – сформований імідж фірми, складовими якого є досвід, ділові зв'язки, престиж товарних знаків, стала клієнтура, доброзичливість та прихильність споживачів тощо.

Державне підприємство – підприємство, засноване на загальнодержавній власності.

Дивізійна структура управління – структура, яка будується за принципами групування виробничих підрозділів за продуктами, групами споживачів, за місцем розташування.

Додаткова заробітна плата – винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці.

Дочірнє підприємство – підприємство, єдиним засновником і власником якого є інше підприємство.

Економічні методи управління – прийоми та способи управління, які мають в своїй основі використання економічних законів, економічних інтересів і показників.

Загальна матеріалоемність – вартість усіх матеріальних витрат на одиницю виробу чи на 1 гривню виготовленої продукції.

Загальна структура підприємства – комплекс виробничих підрозділів, організацій із управління підприємством та обслуговуванням працівників, їхня кількість, величина, взаємозв'язки та співвідношення між ними за зайнятою площею, чисельністю працівників і пропускну здатністю.

Заохочувальні та компенсаційні виплати – винагорода за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами та положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які здійснюються понад установлені значеними актами норми.

Заробітна плата – винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Індивідуальне підприємство – підприємство, засноване на особистій власності фізичної особи та її праці.

Інфраструктура підприємства – комплекс цехів, господарств і служб підприємства, які забезпечують необхідні умови для функціонування підприємства.

Кадри – основний (штатний) склад працівників підприємств, установ і організацій у різних галузях національної економіки.

Кваліфікація – сукупність спеціальних знань і навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій зумовленої складності.

Керівники – працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та його структурних підрозділах.

Колективне підприємство – підприємство, засноване на власності трудового колективу підприємства, кооперативу, іншого статутного товариства, громадської та релігійної організації.

Командитне товариство – товариство, до складу якого входять поряд з одним чи декількома учасниками, які відповідають за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, також один або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майні суспільства (вкладників). Якщо в командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, то вони несуть солідарну відповідальність за борги товариства.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання промислового та банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Концентрація виробництва – зосередження виробництва на великих підприємствах у межах кожної галузі.

Концерн – статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств.

Кооператив – вид підприємства, створеного громадянами України, що добровільно об'єдналися на основі членства для загального здійснення господарської та іншої діяльності.

Корпорація – договірне об'єднання господарських суб'єктів на засадах інтеграції виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Макросередовище підприємства – загальнесередовище, яке впливає на діяльність будь-яких підприємств та організацій в країні.

Мікросередовище – це безпосереднє оточення підприємства, його ще називають операційним середовищем, саме з його елементами безпосередньо взаємодіє підприємство.

Мінімальний (страховий) запас – запас, який створюється на випадок непередбачених відхилень у постачанні і забезпечує безупинну роботу підприємства.

Місія – основна загальна мета підприємства (чітко визначена причина існування, основне його призначення, напрям суспільно-підприємницької діяльності).

Модернізація діючого виробничого обладнання – його удосконалення з метою запобігання техніко-економічному старінню та підвищенню техніко-експлуатаційних параметрів до рівня сучасних вимог виробництва.

Моральний знос основних фондів виражається в знеціненні їх вартості до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Мотивація – це сукупність взаємопов'язаних заходів, які стимулюють працівника або колектив працівників підприємства до досягнення індивідуальних та спільних цілей його діяльності.

Незавершене виробництво – предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки.

Нематеріальні ресурси – ресурси, які не мають матеріальної основи, але здатні давати прибутки або користь підприємству впродовж досить тривалого періоду.

Номінальна заробітна плата – сума коштів, отримана працівником за свою працю.

Норма виробітку – кількість продукції, що має бути виготовлена одним працівником (бригадою) за одиницю часу.

Норма запасу оборотних коштів – мінімально необхідна кількість днів, на яку потрібно визначити запас матеріалів для нормального функціонування підприємства.

Норма обслуговування – встановлена норма кількості одиниць устаткування (робочих місць, квадратних метрів площі), яка обслуговується одним робітником або бригадою протягом зміни.

Норма часу – тривалість робочого часу, необхідного для виготовлення одиниці продукції або виконання певного обсягу робіт.

Норма чисельності – необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу.

Норматив оборотних коштів – їх мінімальний плановий розмір, необхідний для нормального функціонування підприємства.

Нормативна трудомісткість – сума витрат робочого часу окремого робітника чи бригади на виготовлення одиниці продукції або виконання комплексу.

Нормування праці – визначення максимального часу для виконання конкретної роботи або операції в умовах цього виробництва, або мінімальної кількості продукції, що виготовляється за одиницю часу.

Об'єкти промислової власності – винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, ноу-хау, товарні марки та товарні знаки, гудвіл.

Оборотний капітал – сумарний вираз оборотних фондів і фондів обігу.

Оборотні фонди – частина виробничих фондів, елементи яких у процесі праці витрачаються в кожному виробничому циклі, змінюють свою натурально-предметну форму і переносять усю свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Оборотність оборотних коштів – тривалість повного кругообігу засобів з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини, матеріалів тощо) до виходу та реалізації готової продукції.

Орендне підприємство – підприємство, створене на базі орендованого майна державного підприємства.

Основні засоби – це матеріальні активи, зокрема запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр, що призначаються підприємством для використання у господарській діяльності, вартість яких переви-

щує 20000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом, та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Основна заробітна плата – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норм часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків).

Основні фонди – засоби праці, які використовуються в процесі виробництва тривалий час (впродовж періоду, який перевищує 365 календарних днів від дати їх введення в експлуатацію), зберігаючи водночас свою натурально-предметну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлену продукцію поступово у міру використання у вигляді амортизаційних відрахувань.

Патент – документ, яким держава (державний орган) надає особі або підприємству виключне право використання зазначеного в патенті винаходу або раціоналізаторської пропозиції.

Первісна вартість основних фондів відображає суму витрат підприємства на їх створення та введення в дію (вартість придбання обладнання, транспортні витрати, пов'язані з його доставкою та вартість монтажних робіт на місці експлуатації).

Підготовчий запас – запас, пов'язаний з необхідністю приймання, розвантаження, сортування і складування виробничих запасів.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським Кодексом України та іншими законами.

Планування – процес визначення цілей, яких підприємство хоче досягти за певний період, а також засобів, шляхів та умов їх досягнення.

Повне товариство – товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю та відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Погодинна форма оплати праці – оплата праці залежно від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації.

Поточний запас – основний вид запасу, необхідний для безперебійної роботи підприємства між двома суміжними поставками, визначається в натуральних одиницях.

Приватне підприємство – підприємство, засноване на власності окремого громадянина України, з правом наймання робочої сили.

Продуктивність праці – показник, який характеризує ефективність праці в процесі виробництва продукції та показує здатність працівника випустити певну кількість продукції за одиницю часу.

Промисловий зразок – розроблена автором або авторським колективом модель виробу, який буде випускатися на цьому підприємстві.

Професія – вид трудової діяльності, для здійснення якої необхідний певний комплекс спеціальних теоретичних знань та практичних навиків (слюсар, токар).

Раціоналізаторська пропозиція – корисна рекомендація, що стосується техніки та технології, які використовуються на цьому підприємстві.

Реальна заробітна плата – кількість товарів і послуг, які працівник може придбати за зароблену суму грошей.

Резерви підвищення продуктивності праці – невикористані можливості економії затрат праці, які з'являються внаслідок дії тих чи інших факторів (удосконалення техніки, технології, організації виробництва і праці тощо).

Реконструкція діючого підприємства – здійснення за єдиним проектом повного або часткового переобладнання виробництва.

Ремонт основних фондів – це відновлення фізично зношених окремих конструктивних елементів (вузлів, деталей) і підтримання основних фондів у роботоздатному стані протягом усього терміну їх служби.

Робітники – особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами із надання виробничих послуг і переміщення вантажів.

Розміщення виробництва – форма територіальної його організації, яка полягає у просторовому розподілі підприємств і галузей по економічних та адміністративних районах країни.

Розширення діючого підприємства – спорудження за новим проектом його другої або наступної черги, додаткових виробничих комплексів, нових цехів тощо.

Серійне виробництво – одночасне виготовлення партіями (серіями) широкої номенклатури однорідної продукції, виготовлення якої продовжується тривалий час.

Сімейне підприємство – підприємство, засноване на власності та праці громадян України – членів однієї родини, які проживають разом.

Службовці – працівники, які здійснюють підготовку та оформлення документації, господарське обслуговування, облік та контроль.

Спеціалізація – процес зосередження випуску конструктивно та технологічно однорідної продукції, її окремих частин або технологічних процесів на підприємствах, в об'єднаннях або галузях.

Спеціалісти – працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи.

Спеціальність – різновид трудової діяльності в межах професії; характеризує вузьке коло виконуваних функцій і передбачає використання спеціалізованих засобів праці (слюсар-інструментальник, слюсар-ремонтник, токар-розточувальник).

Спільне підприємство – підприємство, засноване на базі об'єднання майна іноземної юридичної або фізичної особи і суб'єкта державної власності.

Споживче товариство – самостійна демократична організація громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи поєднуються для загального господарювання з метою поліпшення свого економічного та соціального стану.

Стратегія – генеральна комплексна програма дій, що визначає пріоритетні для підприємства проблеми, його місію, головні цілі та розподіл ресурсів для їх досягнення.

Структура персоналу – співвідношення між чисельністю працівників окремої категорії (групи) і загальною чисельністю працівників.

Тарифна система – сукупність нормативів, які забезпечують можливість здійснювати диференціацію та регулювання заробітної платні різних груп і категорій працівників залежно від якісних характеристик їх праці.

Тарифна сітка – шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів.

Тарифна ставка – абсолютний розмір оплати праці різноманітних груп робітників за одиницю робочого часу, який виражений у вартісній формі.

Тарифно-кваліфікаційний довідник – збірник нормативних документів, що містить систему вимог, яким мають відповідати працівники певної професії та кваліфікації.

Технічне переоснащення підприємства – здійснення комплексу заходів, що передбачають підвищення до сучасних вимог технічного рівня окремих ділянок виробництва за рахунок впровадження нової техніки, механізації та автоматизації виробничих процесів, модернізації й заміни технічно застарілого обладнання.

Технологічний запас – запас, який створюється у випадках, коли певний вид сировини має потребу в попередній обробці (наприклад, на підсушування сировини, підігрівання тощо).

Товариство з додатковою відповідальністю – господарське товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Товариство з обмеженою відповідальністю – це засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом.

Товарні знаки та товарні марки – це оригінальні символи, якими товар певної фірми відрізняється від товарів конкурентів.

Транспортний запас – запас, який створюється у випадку перевищення термінів вантажообігу порівняно з термінами документообігу на підприємствах, віддалених від постачальників на значні відстані.

Трудові ресурси (персонал) підприємства – це сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку і (або) мають

практичний досвід і навички роботи та вкладають їх в проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Трудомісткість продукції – сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на цьому підприємстві.

Фонд оплати праці – загальна сума витрат на оплату праці працівників підприємства і виплат соціального характеру.

Фізичний знос основних фондів – втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик у результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА»

Основна

1. Азарова А. О., Нікіфорова Л. О. Економіка підприємства. Практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : ВНТУ, 2016. 216 с.
2. Бандурка О. М., Ковальов Є. В., Садиков М. А., Маковоз О. С. Економіка підприємства : навчальний посібник. Х. : ХНУВС, 2017. 192 с.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підручник. К. : Кондор Видавництво, 2016. 378 с.
4. Буреннікова Н. В. Теорія та філософія результативності функціонування підприємств як систем: оновлений погляд на шляхи реалізації функцій та управління. Бізнес Інформ. № 6. 2021. С. 190-196.
5. Буреннікова Н. В., Завгородній І. В., Буренніков Ю. Ю. Діяльність промислових підприємств: сутність, морфологія, деякі підходи до вимірювання результатів. Бізнес Інформ. № 10. 2019. С. 122-130.
6. Буреннікова Н. В., Гавриш К. В. Важелі та механізми управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств. Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), March 26, 2021. Chicago, USA: European Scientific Platform. С. 31-36. DOI 10.36074/scientia-26.03.2021;
7. Господарський кодекс України від 16.02.2019 р. № 436-IV URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
8. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2018. 304 с.
9. Романченко Н. В., Кожемякіна Т. В., Пічик К. В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2018. 304 с.
10. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] К. : Центр учбової літератури, 2019. 728 с.
11. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
12. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018р. (зі змінами і доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>
13. Козик В. В. та ін. Економіка підприємства : навч. посібник. Львів : Вид-во «Простір-М», 2017. 406 с.
14. Конституція України : офіц. Текст. К. : КМ, 2013. 96 с.
15. Маслак О. І., Воробйова Л. Д. Економіка промислового підприємства : навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2016. 172 с.

16. Нікіфорова Л. О. Економіка підприємства. Курс лекцій : електронний навч. посібник. Вінниця: ВНТУ, 2016. URL: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/eco-2016/index.html>
17. Податковий кодекс України від від 02.12.2010 № 2755-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
18. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09. 1991 р. Дата оновлення: 17.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 25.02.2021).
19. Цивільний Кодекс України від 13.02.2019р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
20. Яркіна Н. М. Економіка підприємства : навч. посіб. К. : Ліра- К, 2017. 596 с.
21. Saleem, M. A. The impact of socio-economic factors on small business success. *Geografia-Malaysian Journal of Society and Space*, 8(1), 2017. P. 24-29.
22. Yarmolenko V., Burennikova N., Pavlov S., Kavetskiy V, Zavgorodnii I. et al. [Practice Analysis of Effectiveness Components for the System Functioning Process: Energy Aspect](#). ISDMCI 2021: Lecture Notes in Computational Intelligence and Decision Making. Springer, Cham. (LNDECT, volume 77). P. 282-296.

Додаткова

1. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О., Кавецький В. В. Теоретико-прикладні аспекти управління ефективністю інвестицій промислових підприємств з позицій стейкхолдерської теорії: сутність, показники. *Бізнес Інформ*. № 1. 2020. С. 218-229. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-218-229>.
2. Буреннікова Н. В., Зелінська О. В., Ушкаленко І. М., Буренніков Ю. Ю. Оптимізаційні методи і моделі : навч. посібник. Вінниця : ВНТУ, 2019. 122 с.
3. Буреннікова Н. В. Управління функціонуванням і розвитком систем: теоретико-прикладні аспекти причин та наслідків Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 12 лютого 2020 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 4. 63 с. С. 7-9. URL: <http://www.economics.in.ua/2020/02/4.html>
4. Дмитрієв І. А., Шевченко І. Ю. Економіка підприємства : навчальний посібник для практичних занять і самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Х. : ХНАДУ, 2018. 292 с.
5. Куцик В. І., Кліпкова О. І. Економіка і управління підприємствами у схемах і таблицях : навчальний посібник. Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2020. 316 с.

6. Управління соціально-економічною системою в умовах національних і глобальних викликів : монографія / за ред. І. А. Маркіної. Полтава, 2017. 420 с.

7. Cicea, C., Popa, I., Marinescu, C., & Cătălina Ștefan, S. Determinants of SMEs' performance: Evidence from European countries. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 32(1), 2019. P. 1602–1620.

8. Fraser A.M., Chester M.V., Eisenman D. Strategic locating of refuges for extreme heat events (or heat waves) *Urban Clim.* 2018; 25. P. 109–119.

Інформаційні ресурси

1. Законодавство України [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Система розкриття інформації на фондовому ринку України [Електронний ресурс]. URL: <http://smida.gov.ua>.

3. Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс]. URL: <http://pidruchniki.ws>.

4. Yarmolenko V., Burennikova N., Akselrod R. *SEE-Management by the Force of the Process Functioning System Based on the Output-Input Ratio: The Energy Aspect*. In: Babichev S., Lytvynenko V., Wójcik W., Vyshemyrskaya S. (eds). *Lecture Notes in Computational Intelligence and Decision Making*. ISDMCI 2020. Springer, Cham, 2021. Vol. 1246. P. 697-714. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-030-54215-3_45.

5. Економіка підприємства : курс. URL: <https://prometheus.org.ua/courses-catalog/>

Начальне видання

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ
для самостійної роботи студентів
з дисципліни «Економіка підприємства»
для студентів першого (бакалаврського) рівня освіти
галузі знань «Управління та адміністрування»
спеціальності «Менеджмент»
Частина 1**

Укладачі: *Лариса Дмитрівна Глущенко*
Тетяна Миколаївна Пілявоз
Наталія Вікторівна Буреннікова

Рукопис оформила *Т. Пілявоз*

Редактор *Т. Старічек*

Оригінал-макет виготовив

Підписано до друку 08.02.2022 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк 4,27.
Наклад 40 (1–21) пр. Зам. № 2022-016.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
Редакційно-видавничий відділ.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua;
Email: irvc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.